

Op 24 maart 1998 kwam dr. Jean-Marie Lermyte op de jaarvergadering van de kring een spreekbeurt geven over de 19de-eeuwse schoolstrijd in Lichtervelde. Na afloop vroegen wij hem of hij zijn bevindingen niet in een artikel wilde weergeven. Dr. Lermyte promoveerde namelijk in 1980 aan de Katholieke Universiteit van Leuven over de schoolstrijd in het arrondissement Roeselare. Zijn eindverhandeling verscheen onder de titel *Voor de ziel van het kind - De schoolstrijd in het klerikale arrondissement Roeselare, 1878-1887*. Hij is tevens de auteur van *Een biografische bijdrage - 227 lesgevers in het lager onderwijs van het arrondissement Roeselare, 1879-1886*, verschenen in *Rollariensia*, dl. XV, 1983-1984, p. 145-198.

De neerslag van zijn opzoekingen in nota's van 20 jaar geleden én van aanvullende informatie uit het gemeentelijk archief, hem bezorgd door Luc Haeghebaert, leest U in de volgende pagina's.

Heemkundige kring Karel Van de Poele

*Zij zullen haar niet hebben
De schoone ziel van 't kind
Ondanks de helsche listen
Van 't geusche schrikbewind*

Gebruikte afkortingen:

BAB	Bisschoppelijk archief Brugge
GAL	Gemeentearchief Lichtervelde
GB.	Gemeentebestuur
GR.	Gemeenteraad(szitting)
RAB-PB4	Rijksarchief Brugge-Provinciaal Bestuur, Vierde Afdeling (bewaard in het Rijksarchief van Beveren-Waas)
RAB-PB1	Rijksarchief Brugge-Provinciaal Bestuur, Eerste Afdeling (bewaard in het Rijksarchief van Brugge)
Ziel	<u>Voor de ziel van het kind - de schoolstrijd in het klerikale arrondissement Roeselare, 1878-1887.</u>

Worden in deze studie niet behandeld: het kleuteronderwijs¹, de zondagsscholen en het adultenonderwijs (voor +14-jarigen). Ook het boek van Ronny Vergote, Luc Haeghebaert en Frans Vanzielegem, De Herenveldschool 'Ter Engelen' 1868-1968, kon niet meer verwerkt worden.

¹ We houden het hier bij de vermelding dat pastoor Vanhove in het begin van de schoolstrijd afzag van de adoptie van de zondagsschool voor meisjes; GAL, Brief aan gemeentebestuur en -raad, 09/11/1879.

De schoolstrijd in Lichtervelde (1879-1884)

dr. Jean-Marie Lermyte

1 Vóór de schoolstrijd

1.1 De onderwijswet van 1842

De Verlichting eiste in de 18de eeuw de scheiding tussen Kerk en Staat. Tegen het eind van de 18de eeuw of in het begin van de 19de eeuw werd dat principe in alle moderne West-Europese landen ingevoerd. Meer op papier dan in werkelijkheid. Bovendien waren er verschillende gradaties van scheiding tussen Kerk en Staat mogelijk.

Ook in België waren de liberalen, als aanhangers van la liberté, voorstanders van de ideeën van de Franse Revolutie en dus van de scheiding tussen Kerk en Staat. Onder de liberalen tekenden twee groepen zich af: doctrinair en radicalen. Ze verschilden maatschappelijk zozeer van elkaar dat het soms tot hooglopende ruzies kwam, waarbij in Brussel bv. de radicalen opriepen om zich bij de verkiezingen te onthouden of zelfs te stemmen voor de katholieke partij die op dat moment een socialere politiek voerde².

Anders dan vandaag, was de invloed van de Kerk op de katholieke partij heel groot. De Kerk verdedigde feitelijk het Ancien Régime, de periode waarin van scheiding tussen Kerk en Staat nog geen sprake was. De Kerk alleen was zaligmakend... De Kerk wilde liefst iedereen verplichten de katholieke godsdienst te belijden, want dat was de enige weg om in de hemel te geraken. Zoals een leraar dwangmiddelen gebruikt om zijn leerlingen tot studeren aan te zetten, zodat ze op het einde van het schooljaar slagen.

Ook op onderwijsgebied waren er twee visies. De katholieke Kerk - en dus de katholieke partij - wilde via het onderwijs de christelijke boodschap uitdragen. Het onderwijs, zowel het vrije als het officiële, moest daarom christelijk zijn. Bovendien was het overgrote deel van de bevolking katholiek. Wie een 'minderheidsonderwijs', d.w.z. een niet-katholiek onderwijs wilde, moest dat maar zelf bekostigen. Tijdens de schoolstrijd werd in katholieke onderwijsbladen, bestemd voor onderwijzers, enorm de moreel-godsdienstige waarde van de vakken beklemtoond. We houden het bij twee voorbeelden, het eerste i.v.m. rekenkunde, het tweede i.v.m. geschiedenis³.

² We zullen voortdurend het woord "partij" gebruiken hoewel er vóór 1846 geen sprake was van een liberale *partij*, de katholieke partij feitelijk tot stand kwam door de schoolstrijd, en de socialistische partij als nationale partij slechts in 1885 werd gesticht (onder de naam Belgische Werkliedenpartij).

³ Het zijn citaten uit het *Sint-Gregoriusblad*, 1882, p. 141-142 en *Het Katholiek Onderwijs*, 1882-'83, p. 241-243.

Het rekenen is zeker wel het moeielijkste vak van ons schoolprogramma; maar er is ook geen ander, dat zulk krachtig middel is voor de verstandsontwikkeling. Evenwel kan het ook het kind en zijn zedelijke vorming vooruithelpen. Orde, netheid en regelmatigheid zijn de eerste vruchten, die het op dat gebied oplevert. Die drie hoedanigheden kweekt het kind aan door het uitwerken der vraagstukken, in het plaatsen der beredeneerde oplossing, der bewerking, der cijfers en der lijnen die ze afscheiden (...)

De inhoud der vraagstukken kan hier ook een krachtig hulpmiddel tot zedelijke verbetering zijn. Kleine kinderen hebben dikwijls reeds gewoonten die in latere levensjaren hun zeer schadelijk kunnen zijn. Gepaste vraagstukken die hun het voordeel van het sparen doen inzien, hebben eenen weldoenden invloed op hunnen geest en hun gemoed; zij krijgen eenen afkeer voor de nuttelooze uitgaven, voor de geldverkwistingen, voor de dronkenschap en andere ondeugden, die niet alleen hunne ziel maar ook hunne stoffelijke belangen schadelijk zijn.

En dit is ook verder de hoofdzaak: in elk feit, dat iets tot de ontwikkeling van 't vaderland bijgedragen heeft, moet men den oorsprong - God - zoeken, en doen uitschijnen hoe, onder zijn toedoen, de Godsdienst ontstond, hoe de ware leering hier werd ingevoerd, hoe de zucht naar een vrij en onafhankelijk bestaan geboren werd, hoe de vaderlandsliefde tot stand kwam en welke grootsche uitwerkselen zij te weeg bracht, enz. En zullen we ons, bij de overweging van dit alles, niet tot dankbaarheid opgewekt gevoelen en God onze erkentelijkheid betuigen, omdat we nu zulk rijk en gezegend volk zijn dat alle middelen bij de hand heeft, om zijne tijdelijke en eeuwige welvaart te verzekeren? En moet dat alles niet gunstig op onze godsdienstigheid zelve werken en ons den Schepper, den Gever aller goeds, niet meer en meer doen beminnen?

Voor de liberalen - en later ook de socialisten - moest het onderwijs dat door de burgerlijke overheid werd (mee)betaald, dus ook het gemeentelijk onderwijs, neutraal zijn. Neutraal onderwijs beschouwden zij als het enige dat voor allen gezindten openstond. De katholieke Kerk was een totaal andere mening toegedaan: neutraal onderwijs kón voor katholieken, en dus voor de overgrote meerderheid van de bevolking dus, helemaal niet.

Tot 1847 en zelfs 1857 op nationaal gebied, en nog veel langer in veel gemeenten was er het unionisme. Dat was de voortzetting van het zgn. Monsterverbond of 'l'Union des Oppositions' door Katholieken en Liberalen in 1828 aangegaan in hun strijd tegen Willem I. Om totaal verschillende redenen hadden ze toen de handen in elkaar geslagen en die politiek werd nog enkele decennia verder gezet. Het verschil tussen katholieken en liberalen is tijdens de periode van het unionisme moeilijk te maken: het gros van de liberalen was (nog) kerkganger, het gros van de katholieken dacht liberaal. Grote sociale verschillen tussen beide groepen waren er niet: de burgerij was aan de macht.

Het is in die geest dat de wet van 1842 op het lager onderwijs werd goedgekeurd. De toenmalige liberale 'partij' was het ermee eens dat het lager onderwijs katholiek moest zijn. Ook in de gemeentescholen kreeg de clerus een grote invloed; ze mocht bv. boeken en onderwijzers controleren. De katholieke 'partij' van haar kant stond toe dat er in elke gemeente ten minste één lagere gemeenteschool zou komen. In

principe althans, want de liberale parlementariërs lieten toe dat van het principe kon worden afgeweken: als een vrije school werd aangenomen. Een aangenomen school verving dus zowat een gemeenteschool en ontving staatssubsidie, wat natuurlijk meegenomen was. Aangenomen scholen én gemeentescholen in één gemeente mocht ook.

In de praktijk waren veel jongensscholen gemeentescholen en de meeste meisjescholen vrije of aangenomen scholen. De lat om aangenomen te worden lag bijzonder laag en daar zou van liberale zijde steeds meer kritiek op komen.

Zolang de onderwijswet van 1842 van kracht was, konden niet-katholieken niet anders dan naar katholieke scholen gaan, of die nu tot het vrije of tot het officiële net behoorden. Meer en meer mensen waren niet meer kerkelijk en namen dat niet langer. Het zou de liberale partij - en later ook de socialistische partij - zijn waar ze hun ongenoegen kwijt konden. Dat verzet zou uitmonden in de wet van 1879. Om dat te verklaren, is enig inzicht in de toenmalige politiek nodig.

Tussen 1847 en 1857 regeerden er in België twee liberale regeringen en twee unionistische. Van 1857 tot 1870 waren er alleen liberale regeringen aan de macht. De meeste mensen waren wel katholiek, maar door het cijnskiesrecht, d.i. stemrecht voor de rijken, was er een kloof gegroeid tussen het werkelijk land en het wettelijk land, tussen de bevolking en de politici. Vooral door de strijd tussen de doctrinair en de radicalen kon de katholieke partij in 1870 aan de macht komen. Beide liberale groepen konden elkaar daarna slechts terugvinden op het godsdienstige niveau: slechts daar waren de tegenstellingen te verzoenen, daar was er slechts een gradatieverschil. Beide liberale groepen waren voor de scheiding tussen Kerk en Staat. Beide waren antiklerikaal, d.w.z. tegen de macht of invloed van de clerus buiten het strikt kerkelijke domein. 'De pastoor in de kerk en de burgemeester op het stadhuis' was de leuze. De radicalen gingen een stap verder: ze waren strijdend antiklerikaal, de meesten zelfs ongodsdienstig. De liberalen gingen hun politieke nederlaag van 1870 meer en meer toeschrijven aan het feit dat de pastoors te veel aan politiek deden en de mensen via het onderwijs beïnvloedden.

De Kerk van haar kant ging steeds meer het liberalisme veroordelen. In de jaren 1860 werd Italië eengemaakt: een revolutie met liberale inslag waarbij de paus zijn Pauselijke Staten verloor. Misschien was dat de reden waarom hij in 1864 de encycliek *Quanta Cura* (Met hoeveel zorg...) schreef en de samenvattende *Syllabus Errorum* (met tachtig fouten) waarin o.a. het liberalisme werd veroordeeld.

De aanhangers van de paus waren de ultramontanen⁴. De paus en zijn ultramontaanse aanhang brachten de liberaal-katholieken in een moeilijk parket. Die waren voor de scheiding tussen de Kerk en Staat, maar om heel andere redenen dan de liberalen. De liberaal-katholieken vonden de scheiding tussen Kerk en Staat de beste garantie voor de godsdienst, want daardoor kon de Staat zich niet bemoeien met de Kerk.

⁴ *Ultra montes* betekent 'over de bergen' en daarmee werd de paus van Rome bedoeld.

De strijd tussen de katholieken en de liberalen werd heviger door de polarisatie tussen de twee ultra-groepen: de radicalen binnen de liberale partij en de ultramontanen binnen de katholieke partij.

We laten even de hyperkatholieke journalist Fideel Vion, drukker-uitgever van het Roeselaarse blad *De Mandelgalm*, aan het woord⁵.

Ziedaar de leer der beginsels van 1789. 't Is de vernietiging der H. Kerk en de miskening van God zelve! Het liberalismus of de hedendaagsche geuzerij is niets anders dan het kind der principen van 89 en het onderwijzend en strijdend leger der Vrijmetselarij. Het is de hoofdkwaal onzer eeuw.

De liberale vrijheid is niets anders dan naakte losbandigheid, en alwie waarlijk liberaal is en den naam van liberaal weerdiglijk draagt, is de vijand van den Godsdienst. De haat tegen den Godsdienst is het eenigste kenteeken, dat de liberaal van den katholiek onderscheidt.

1.2 De lagere scholen in Lichtervelde vóór 1879

In 1878 waren er 76,4% van de lagere scholen in België openbare scholen tegenover 23,6% vrije of aangenomen scholen.

In het arrondissement Roeselare was de verhouding andersom: van de 78 scholen waren er 21 gemeentelijke (27%), 24 aangenomen (30,8%) en 33 vrije (42,3%)⁶.

In Lichtervelde waren er vier scholen: één gemeentelijke en drie vrije. Geen enkele vrije school was aangenomen⁷.

1.2.1 De Gemeentelijke jongensschool

De oudste school was de gemeentelijke jongensschool, die al sedert de Hollandse tijd bestond. In 1852 liet de gemeente een schoolgebouw optrekken op de hoek van de Beverenstraat en toenmalige Gitswegel (nu Klyseweg), zodat niet langer gehuurd moest worden. Later werd de school omgebouwd tot brandweerkazerne en politiekantoor⁸. Er gaven in 1878 één hoofdonderwijzer en twee hulponderwijzers les.

Joseph Reynaert (°Torhout 07/12/1828) had in 1847 zijn diploma behaald aan de

⁵ Zie over hem en zijn blad: LERMYTE, Jean-M. "De Mandelgalm" van Fideel Vion. 1877-1887. in *Romanensia*, dl. VII, 1975, p. 93-142. De citaten komen uit de nummers van 01/12/1977 en 18/11/1882.

⁶ LERMYTE, *Ziel*, p. 39-42.

⁷ RAB-PB4, GB. aan gouverneur, 04/10/1879.

normaalschool van Torhout en werd op 30 december 1850 gemeentelijk hoofdonderwijzer in Lichtervelde. Hij werd voorzitter van de kantonale onderwijzerskring Lichtervelde.

Wellicht het oudste zicht dat er van de gemeenteschool bestaat - Foto genomen omstreeks 1910 (repro Elie Delameillieure).

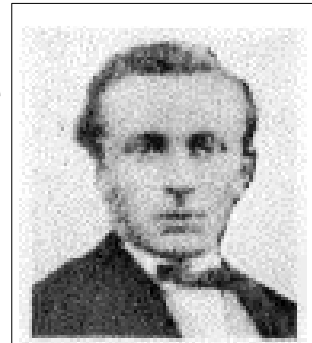
Van 26 mei 1873 af werd hij geholpen door Désiré Dewyze, (°Handzame 30/05/1849 - †Gent 1889). Nadat hij in 1868 zijn diploma aan de normaalschool van Torhout behaalde, werd hij op 15 oktober van hetzelfde jaar in de gemeenteschool van Rumbekke tot hulponderwijzer benoemd. Daar toonde hij zich een actieve flamingant: als voorzitter van de plaatselijke afdeling van de West-Vlaamschen Bond en van 1872 tot 1873 als secretaris van de Vereenigde Vrienden⁸.

Op 16 augustus 1878 benoemde de gemeenteraad van Lichtervelde met ingang van 1 oktober een tweede hulponderwijzer, overwegende dat de gemeenteschool thans door bij de 200 leerlingen, bezocht wordt en dat voor dit groot getal twee onderwijzers onvoldoende is om een behoorlijk onderwijs in te voeren en hetzelfde volgens de regels met vrucht aan te leren.

⁸ Zie hierover Vandewalle, G.: Geschiedenis van het onderwijs, verwijzend naar Lichtervelde in de negentiende eeuw, in Zesde Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1990, p. 81-85.

⁹ Toen hij naar Lichtervelde verhuisde, bleef hij briefwisselend lid van de Vereenigde Vrienden. Zie DELBAERE, Jozef: De Vereenigde Vrienden, p. 112 en 141-142.

Volgens de kantonnale inspecteur waren er zelfs 247 jongens, waarvan 168 niet-betalenden; in dat laatste geval werd het schoolgeld vereffend door het armbestuur. De keuze viel op de geboren en getogen Lichterveldenaar Emile De Jonckheere (°08/07/1859 - †Lichtervelde 14/06/1931). Hij behaalde in 1878 met grote vrucht zijn diploma aan de aangenomen normaalschool van Torhout¹⁰.

Désiré Dewyze (repro Elie Delameillieure) overgenomen uit het boek *De Zeegbare Heren van Jozef Delbaere*

1.2.2 De meisjesschool

Het klooster van de Zusters van de H. Vincentius a Paulo, kortweg Paulinen geheten, gaat in Lichtervelde terug tot in 1805, maar pas vijf jaar later werden kloostergeloften afgelegd. De opdracht van de Paulinen was het (kosteloos) onderwijs en de ziekenzorg. In 1843 waren ze in Lichtervelde met hun onderwijsopdracht in de Stationsstraat gestart¹¹. Bij het uitbreken van de schoolstrijd was Melanie Poodts de overste, wat ze bleef tot in de 20ste eeuw.

De meisjesschool voor 1910 (postkaartenverzameling POB - Lichtervelde)

1.2.3 De Herenveldschool 'Ter Engelen'

¹⁰ RAB-PB4, nr. 559, benoemingsdossier Emile De Jonckheere. Bidprentje in HK.

¹¹ Zie hierover LESCOUHIER, D.: *Geschiedenis van het kerkelijk en godsdienstig leven in W.-Vlaanderen*, Brugge, 1926, p. 445.

In 1868 stichtte dezelfde orde ook een gemengde vrije wijksschool op het Herenveld¹². Beide scholen waren kantwerkscholen en een soort lagere beroepsscholen, waar het gewoon onderwijs duidelijk op de tweede plaats kwam.

De Veldschool zoals ze er jarenlang uitgezien heeft (archief Georges Vandewalle).

1.2.4 De Gelukzalige Berchmansschool

Enkele jaren vóór de schoolstrijd werd voor rekening van de heer Meerseman, directeur van de Torhoutse normaalschool, een tweede jongensschool gebouwd: de Gelukzalige Berchmansschool, een betalende vrije jongensschool die men bereikte via de Stationsstraat¹³. Het gebouw kwam in 1920 in privé-handen¹⁴. Twee leken en één priester gaven er les. De priester in kwestie was eerst Henri Devoghel, onderpastoor in Lichtervelde sedert 29 december 1873¹⁵. Toen hij op 11 mei 1882 tot pastoor in

¹² Een gedetailleerde historiek van deze onderwijsinstelling verscheen onlangs in Haeghebaert, L., e.a.: 100 Jaar Onderwijsgeschiedenis van de Veldknappers - De Herenveldschool "Ter Engelen" 1868 - 1968, Heemkundige Kring Karel Van De Poele, Lichtervelde, 1999.

¹³ LESCOUHIER, a.w., p. 445 vermeldt als openingsdatum 1875. Volgens gemeenteonderwijzer J. Reynaert bestond de school zeker al in oktober 1876 (RAB-PB4, nr. 549, brief aan de bestendige deputatie, 27/04/1878). BAB, B, 365bis, sub Lichtervelde is zeker verkeerd waar oktober 1877 als datum wordt opgegeven.

¹⁴ Zie ook: VANDEWALLE, Georges: Geschiedenis van het onderwijs, verwijzend naar Lichtervelde in de negentiende eeuw in Zesde jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1990, p. 89-90. Volgens hem vingen de leergangen aan in oktober 1876.

¹⁵ Voor biografische nota's over de geestelijken die in dit artikel worden vernoemd, verwijzen we naar VANWALLEGHEM, A.: Het woord Gods preekten zij... Een sociografisch en biografisch

Snellegem benoemd werd, gaf hij het beleid door aan de nieuwe onderpastoor, Carolus Berlamont, die in Lichtervelde fungeerde tot 15 juli 1896. De leken waren August Gyselynck¹⁶ en Pieter Messiaen¹⁷.

Hoeveel leerlingen telden al deze scholen vóór de schoolstrijd? De gegevens zijn schaars. We weten al dat er volgens de kantonnale inspecteur in augustus of september 1878 247 jongens in de gemeenteschool zaten. Volgens gegevens van de bisschop zaten er op 4 september 1879 - kort nadat de schoolstrijd was ingezet - 800 kinderen in beide schoolnetten.

Als we dit cijfer extrapoleren, dan zouden er vóór de schoolstrijd zo'n 550 in de drie vrije scholen hebben gezeten.

2 De schoolstrijd (1879-1884)

2.1 De onderwijswet van 1879

In 1878 veroverden de liberalen weer de politieke macht in het land. Onmiddellijk benoemden ze een minister van Openbaar Onderwijs (voordien ressorteerde Openbaar Onderwijs onder Binnenlandse Zaken). Die minister werd Pierre Van Humbeeck, een vrijmetselaar. Hij kondigde onmiddellijk een wetsontwerp aan, waarvan geweten is dat het in de loge was voorbereid. Het werd de wet van 1879, door de katholieken de Ongelukswet geheten waarbij het principe van de neutraliteit van het openbaar onderwijs ingevoerd werd.

Men vergeet al te zeer te vermelden dat de wet van 1879 inhoudelijk geen gevolgen had voor het andere onderwijsnet, dat per definitie vrij was. Wel mochten openbare gebouwen niet langer aan vrije scholen worden verhuurd en konden katholieke scholen niet meer worden aangenomen. De nieuwe onderwijswet gaf ook veel bevoegdheden aan de regering. Die werden afgenomen van de gemeentebesturen, die veelal in katholieke handen waren.

2.2 De reactie van de Kerk

Tegen de wet van 1879 reageerde het Belgisch episcopaat ongemeen heftig. Toch had de liberale regering de deur op een kier gelaten: artikel 4 van de wet bepaalde dat vóór of na de lessen in algemene vakken ook godsdienstles mocht worden gegeven door de bedienaar van de eredienst: een priester dus. De radicale liberalen hadden een stap verder willen gaan en ook dat willen uitsluiten. Het is dus niet waar dat de wet het godsdienstonderwijs verbood, hetgeen nog al te vaak geschreven wordt.

Het waren integendeel de bisschoppen die niet wilden dat het gemeentelijk onderwijs godsdienstig was. Ze legden hun priesters het verbod op om op de liberale uitnodi-

overzicht van de Lichterveldse zielenherders in de periode 1800-1914, in Tweede jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1986, p. 5-36.

¹⁶ In mijn andere studies spelde ik verkeerdelijk Gyselinck.

¹⁷ BAB, reeks B, nr. 365bis, sub Lichtervelde.

ging in te gaan. De omgekeerde wereld! De bisschoppen, die tegen het neutraal onderwijs waren, zorgden er dus voor dat het gemeentelijk onderwijs effectief neutraal werd; en de liberale partij die voorstander van het neutraal onderwijs was, beklemtoonde dat er 'niets was veranderd'. Al op 7 maart 1879 beweerde de minister van Binnenlandse Zaken:

Indien het wetsontwerp gestemd wordt, zal het van den goeden wil der bedienaars van den godsdienst der meerderheid afhangen, dat dezelfde kinderen, op dezelfde uren, in hetzelfde lokaal, hetzelfde godsdienstige onderwijs ontvangen als datgene, wat hun thans gegeven wordt (...) Wat het wereldlijk onderwijs betreft, het zal, zooals ten huidige dage, noch katholiek, noch protestantsch, noch joods moeten wezen; maar niet meer dan ten huidige dage, zal het den onderwijzer verboden worden aan het kind te spreken over God, over de ziel en over al de groote zedelijke en christelijke waarden die, tot eere der menschheid, opvolgentlijk het gemeenschappelijk domein aller godsdiensten en aller beschaafde volkeren zijn geworden.

Het episcopaat trad zo hard op, omdat het vreesde dat via de wet van de geleidelijkheid het neutraal onderwijs toch ingang zou vinden. De bisschoppen gingen daarbij zelfs in tegen het gematigder advies van Rome. Toen Rome daar echter niet openlijk wilde voor uitkomen, verbrak de Belgische regering in 1880 de diplomatieke betrekkingen. De bisschoppen verboden onderwijzers les te geven in de gemeentescholen, ouders er hun kinderen naar toe te sturen, of lid te worden van de officiële schoolcomités. De voorziene sanctie was een kerkelijke straf: weigering van de sacramenten. In de praktijk zou het gaan om biecht en communie.

Carolus Ludovicus Vanhove, pastoor in Lichtervelde van 19 juli 1875 tot aan zijn dood op 23 oktober 1881, deed wat zijn bisschop vroeg¹⁸. Op 21 augustus 1879 schreef hij naar het college van burgemeester en schepenen:

In antwoord op uwen brief, in dagteekening van 20ste dezer, heb ik de eer U.E. te berichten dat het de geestelijkheid dezer parochie volstrekt onmogelijk is, en zelfs verboden, het christelijk onderwijs te geven "even als vroeger" in de gemeente school alhier.

Nutteloos is het, Mijnheeren, U.E. de redens aan te halen die mij verplichten uw verzoek van de hand te wijzen.

Hunne Hoogwaardigheden de Bisschoppen van ons land hebben, in hunne herderlijke brieven, het nieuw stelsel op het lager onderwijs besproken, uitgelegd en veroordeeld.

Deze herderlijke brieven zijn U.E. genoegzaam bekend.

Ik meen U.E. nog te moeten doen bemerken, Mijnheeren, dat, sedert de afschaffing van de wet van 't jaar 1842, het ongeoorlofd is aan den heer gemeente onderwijzer het christelijk onderwijs te geven in zijne school. De

¹⁸Het dossier over het godsdienstonderricht in RAB-PB4, 604. De weigering van de pastoor in origineel in GAL.

reden hiervan is dat zijne voorige bemachting is ingetrokken, en dat hij, tot den dag van heden, nog geene nieuwe bemachting van den Bisschop heeft ontvangen.

Behalve den Bisschop van Brugge is er niet iemand die den gemeente onderwijzer gemelde bemachting kan geven.

Gedurende de schoolstrijd werd in alle kerken elke zondag na de mis het volgende gebed gelezen:

Het is dan waar, o mijn God, dat de vijanden van Uw naam en onze vijanden het verderf hebben gezworen onzer zielen, vrijgekocht door het bloed van onzen Heer Jezus-Christus! Het Geloof uitdooven in de harten der Belgen; er de kiem van verstikken in de ziel der kinderen; de jeugd overleveren in de handen van meesters, die, zoo niet goddeloos, ten minste onverschillig zijn; aan hare blikken het geheiligd teeken der Verlossing onttrekken; aan de jeugdige zielen het gebed in de school verbieden; de werking van den priester tegenstreven of verlammen, waar zijnen zending zoo noodzakelijk is, dusdanig zijn de inzichten dergenen, die ons hart met zulke droefheid overstelpen.

Men wil, Heer, het Geloof uit de grond van het vaderland rukken, aan België zijn glorierijken titel van katholiek ontnemen, aan onze zoo trouwe en werkzame bevolking de vertroosting van den Godsdienst ontzeggen! Neen, Heer, dit zult Gij niet gedoogen.

Steunend op Uwe beloften, vol vertrouwen in Uwe barmhartigheid, vragen wij U: "Ontferm U onzer!"

Vereenigd met de gebeden van de doorlichtige en onbevleete maagd Maria, Moeder Gods en hulp der engelbewaarders der kinderen onzes vaderlands, roepen wij U toe met eene godvruchtige koningin der H. Schrift: "Heer, spaar Uw volk! Spaar de zielen, die U dierbaar zijn; spaar België, dat U bemint en het Geloof zijner vaders ongeschonden wil bewaren.

Onze Vader,

Wees Gegroet.

Van de scholen zonder God en de meesters zonder Geloof, verlos ons, Heer!

Populair in katholieke middens werd de volgende versie van den Vlaamschen Leeuw.

Ze zullen onze kinderen niet hebben

Refrein.
Zij zullen haar niet hebben
De schoone ziel van 't kind,
Zoolang men nog in Vlaand'ren
Een' enk'len vlaming vindt!
1.
Zij zullen haar niet hebben

De schoone ziel van 't kind,
Ondanks de helsche listen
Van 't geusche schrikbewind,
Zoolang Gods lieve zonne
Op Vlaandren nederblinkt,
Zoolang er in ons borze
Een kop'ren penning klinkt.

2.

De hel is uitgebroken:
De school is 't strijdersperk;
Zij wil de ziel der kleinen
Ontrukken aan Gods kerk!

Wij katholieke Vlamen
Wij dulden nooit dien roof,
Wij zijn nog 't kroost der helden
Die stierven voor 't Geloof.

3.

Laat 't geuzenbroed maar komen;
Wij staan ten strijd gereed!
Wij willen niet dat Vlaandren
Een nest van roovers heet.

Wij willen dat ons kindren
Getrouw aan Kerk en God
Geen nagels van ons doodkist
Geen aas zijn van 't schavot.

4.

Wij willen 't leven derven
Maar staan 't Geloof niet af,
Wij roepen nog bij 't sterven
En op den boord van 't Graf:
Ons kind'ren in geen scholen
Waar 't kruis niet meer en blinkt!
Ons kind'ren in geen moordkuil,
Waar Godes woord nooit klinkt!

In de helft van de gemeenten van het arrondissement Roeselare werden meetings gehouden tegen de liberale onderwijswet. Er zijn geen bewijzen dat dit ook in Lichtervelde zou zijn gebeurd.

2.3 De houding van de gemeenteonderwijzers

In België nam één onderwijzer op zes ontslag. In de provincie Antwerpen lag procentueel het aantal ontslagen het hoogst met 1 op 3 onderwijzers. West-Vlaanderen kwam op de tweede plaats met 1 op 4. In het arrondissement Roeselare namen 9 van de 19 hoofdonderwijzers ontslag uit het gemeentelijk onderwijs (Rollegem-Kapelle had geen gemeenteschool); veertien van de 30 hulponderwijzers stapten van het officieel naar het katholiek onderwijs over. De kantonnale inspecteur deelde op 30 juli 1880 mee dat in zijn schoolkanton Roeselare de 22e betrekking van hulponderwijzer vacant was. Men nam ontslag om naar het katholiek onderwijs over te stappen of om uit te wijken naar gemeenten waar de katholieke tegenstand minder groot was¹⁹.

De dorpsonderwijzer - Schilderij van W. Linnig - Antwerpen - Museum voor Schone Kunsten

In Lichtervelde bleven de drie gemeentelijke onderwijzers op post. Eind 1879 kandideerde Emile De Jonckheere tevergeefs voor het hoofdonderwijzerschap in de gemeenteschool van Oostnieuwkerke. Wel verliet Désiré Dewyze op 1 maart 1883 zijn post, omdat de inspecteur in Lichtervelde slechts een gemeentelijke onderwijzeres wilde benoemen als er een gemeentelijke hulponderwijzer minder was. Dewyze stapte over naar de Verbeteringsschool in Gent. In 1883 behaalde hij een bekwaamheidsdiploma dat hem toeliet in de kantonnale onderwijzerskringen natuurwetenschappen te geven; eerder al had hij bij Mi-

¹⁹ LERMYTE, Ziel, 87-94.

nisterieel Besluit van 30 december 1880 een eervolle vermelding als verdienstelijk onderwijzer gekregen.

De drie gemeentelijke onderwijzers negeerden die kerkelijke instructies, want ze waren bereid om godsdienstonderwijs te geven:

(...) tous les membres du corps enseignant de l'école communale sont parfaitement disposés à donner l'enseignement en question, comme ils l'ont fait sans interruption jusqu'à ce jour.

2.4 Gemeentebestuur en -raad zijn verdeeld

Op 12 maart 1879 besloot de gemeenteraad een protestbrief tegen het wetsontwerp naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers te sturen, met de volgende tekst:

Mijnheeren,

De meerderheid van de Gemeente Raad van Lichtervelde bidt UEd. het ontwerp van wet op het lager onderwijs te verwerpen: 1° omdat een godsdienstig onderwijs hier van alle huisvaders wordt gevraagd, wij zeggen alle, omdat tot heden nog niemand daartegen heeft geprotesteerd; 2° omdat het aan de gemeente vele van hare wettelijke rechten ontnemt; en 3° omdat het aan de gemeente groote en nuttelooze kosten staat te veroorzaken.

De elf gemeenteraadsleden waren aanwezig, maar slechts negen zetten hun handtekening onder het verslag van de raadszitting: die van burgemeester Xavier Kerkhofs en van raadslid Jean Dewulf ontbreken.

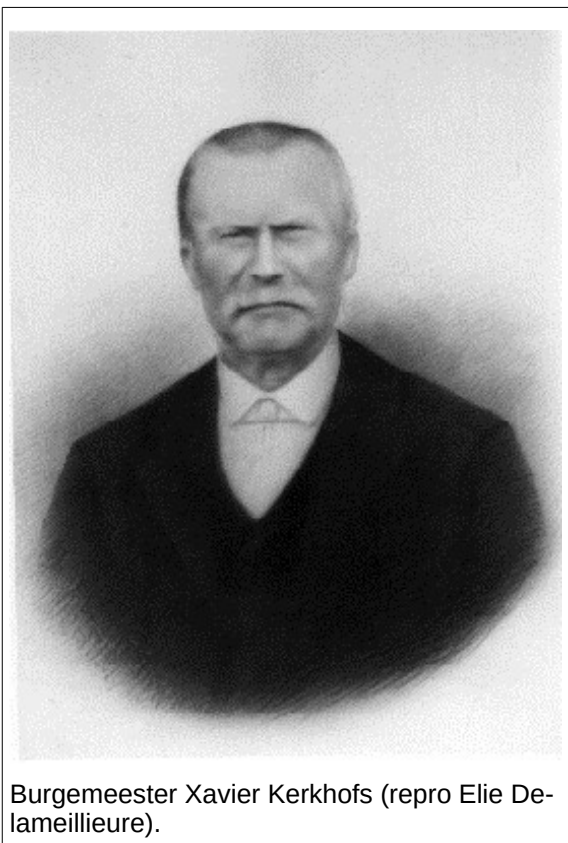
Van de elf gemeenteraadsleden waren er drie die de latere onderwijswet steunden. In het arrondissement Roeselare was dat uitzonderlijk veel, want in de twintig gemeenten steunden slechts elf gemeenteraadsleden de liberale onderwijspolitiek. Geen van die elf werd in 1884 herkozen²¹.

De drie 'liberalen' in Lichtervelde stonden in 1878 -samen met niet-gekozenen- op een tweede lijst. Het waren:

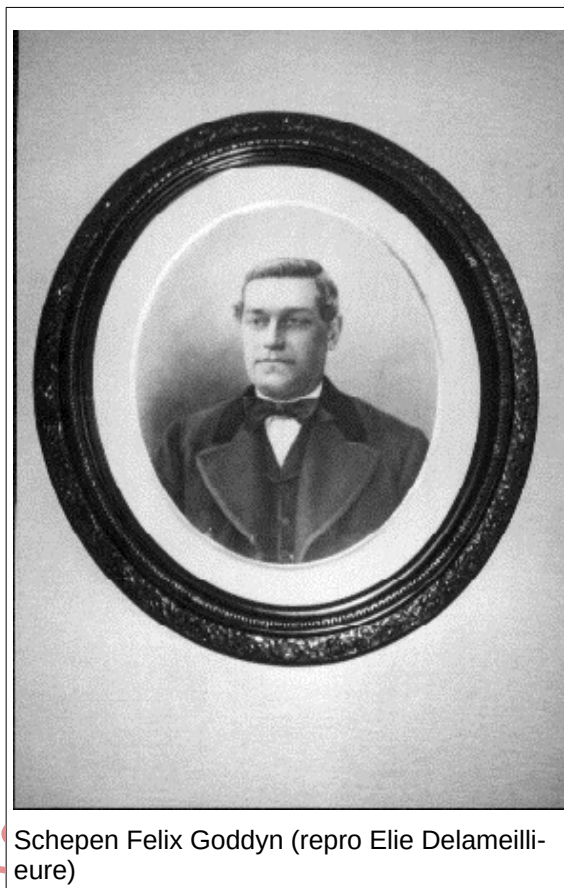
- Xavier Kerkhofs, brouwer, °1840, gemeenteraadslid van 1879 tot 1884 en van 1896 tot 1903, burgemeester van 1879 tot 1884; hij had een zus die kloosterzuster was!
- Felix Goddyn, handelaar en slijter in sterke dranken, °1833, gemeenteraadslid en schepen van 1879 tot 1884;
- Jean Dewulf, landbouwer, °1839, gemeenteraadslid van 1870 tot 1884 en van 1895 tot 1907.

²⁰ GAL, J. Reynaert aan burgemeester en schepenen, 03/09/1879. Gelijkvormig afschrift in RAB-BB4, nr. 604.

²¹ LERMYTE, Ziel, p. 43.

Burgemeester Xavier Kerkhofs (repro Elie Delameillieure).

Schepen Felix Goddyn (repro Elie Delameillieure)

De andere gemeenteraadsleden tijdens de schoolstrijd waren:

- Edouard Farasyn, bakker, °1830, gemeenteraadslid van 1872 tot 1907 en schepen van 1876 tot 1895 en van 1900 tot 1907, het jaar waarin hij overleed.
- Pieter De Cuypere, landbouwer, °1809, gemeenteraadslid van 1846 tot 1894, schepen van 1870 tot 1872 en burgemeester van 1872 tot 1878 en van 1885 tot 1894;
- Pieter Tempelaere, landbouwer, °1835, gemeenteraadslid van 1870 tot 1901, schepen van 1872 tot 1878 en van 1885 tot 1895, burgemeester van 1896 tot 1901;
- Franciscus Vandenbroucke, landbouwer, °1827, gemeenteraadslid van 1867 tot 1895 en van 1900 tot 1907;
- Felix Labens, landbouwer, °1826, gemeenteraadslid van 1855 tot 1866 en van 1872 tot 1895, toen hij niet meer herkozen werd;
- Eugène Vanderhaeghe, landbouwer, °1806, gemeenteraadslid van 1872 tot 1881;
- Petrus Vanderhaeghe, landbouwer, °1830, gemeenteraadslid van 1882 tot 1895;
- Richard Vandecasteele, koopman, °1845, gemeenteraadslid van 1879 tot 1904;
- Charles Dochy, geneesheer, °1827, gemeenteraadslid van 1879 tot 1890²².

²² Meer biografische gegevens in HAEGHEBAERT, Luc.: Gemeenteraadsleden in Lichtervelde in de periode 1830-1914, in Tweede jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele Lichtervelde, 1986, p. 45-74.

Burgemeester De Cuypere

Schepen Edouard Farasyn (repro Elie Delameillieure)

Heel sporadisch stemde Eugène Vanderhaeghe mee met de drie 'liberalen'. Toen hij in 1875 werd herkozen, was er maar één lijst. De drie die wij in deze studie liberalen-tussen-aanhalingstekens noemen, stonden in 1878 op een tegenlijst. Eugène Vanderhaeghe kwam in 1881 niet meer op²³.

Dat er in de gemeenteraad van Lichtervelde een minderheid aan 'liberalen' zat, die de wet van 1879 steunde, was het resultaat van een ruzie binnen de katholieke partij. Daarom is het zeker voor deze gemeente nodig het woord 'liberaal' tussen aanhalingstekens te zetten. De 'liberalen' vergaderden toen in herberg De Zwaan. De Burgersgilde ofte de Katholieke Kring had als lokaal De Keizer; bemerk dus dat deze situatie 120 jaar geleden precies omgekeerd was t.o.v. heden ten dage, wat eens te meer een bewijs is dat de termen katholiek en liberaal in de Lichterveldse context niet strikt mogen geïnterpreteerd worden²⁴!

²³ We zagen vroeger zelf de processen-verbaal van de gemeenteraadsverkiezingen in het arrondissement Roeselare in; voor wat Lichtervelde betreft in RAB-PB1, nr. 87 (1857), 126 (1866), 140 (1869 en 1870), 152 (1872), 185 (1875), 277 (1978), 505 (1884), 608 (1887), 727 (1890), 897 (1895), 1029 (1899), 1094 (1901), 1152 (1903), 1247 (1906, ontslag Vermeersch-Van Canneyt), 1282 (1907), 1431 (1911). Dezelfde gegevens werden ook verwerkt in een aantal artikels in deze jaarboekenreeks; voor wat de periode van de schoolstrijd betreft in: HAEGHEBAERT, Luc.: Gemeenteraadsverkiezingen in Lichtervelde. 2. De periode 1878-1894: katholiek contra liberaal. in *Elfde jaarboek van de Heemkundige Kring Karel van de Poele*, Lichtervelde, 1995, p. 187-197.

Het college van burgemeester en schepenen liet op zondag 6 juli 1879 het volgende bericht afkondigen²⁵:

Bericht

Het collegie van Burgemeester & Schepenen van Lichtervelde:

Overwegende de groote sacrificiën die de gemeente met behulp van het gouvernement & de provincie tot het bouwen van een primaire school alhier gedaan heeft;

Overwegende dat de gemeente onderwijzer het vertrouwen & de achting der ingezetenen ten volle verdient, en als eenen deugdzamen en ervaren onderwijzer gekend is;

Willende ook krachtdadiglijk dit gesticht uit al zijne pogingen ondersteunen, heeft besloten:

Eenen oproep te doen tot alle weldenkende huisvaders zoowel hebbende als behoeftige dezer gemeente, ten einde hunne kinderen van het mannelijk geslacht naar de gemeenteschool te zenden, alwaar zij allen eene goede opvoeding bekomen kunnen, en alwaar hun ook, al de vakken van het onderwijs, ja zelfs dit der christelijke Leering, grondig aangeleerd worden. Gedaan in zitting te Lichtervelde, den 2 Juli 1800 negen & zeventig.

Voor het Kollegie:

Op Bevel:

De secretaris, De Burgemeester

(get.) J. Wyffels (get.) X. Kerkhofs

Dit initiatief ging uit van de 'liberale' burgemeester Kerkhofs en de 'liberale' schepenen Goddyn. Schepenen Farasyn en de meerderheid van de gemeenteraad waren helemaal niet te vinden voor de onderwijswet van 1879 en voor deze brief. Vier raadsleden wensten dan ook de bijeenroeping van de gemeenteraad, als volgt geformuleerd:

Aan het collegie van burgemeester en schepenen van Lichtervelde.

Mijnheeren,

Krachtens art. 62 der gemeentewet wij vragen dat de gemeenteraad bijeengeroepen wordt op donderdag aenstaende ten 5 uren namiddag om mededeeling te worden gegeven der publikatie die zondag laetst wegens de primaireschool is gedaen geweest en te beramen zoo de omstandigheyd vereysschen zal.

Lichtervelde den 7 july 1879

²⁴ Zie HAEGHEBAERT, Luc.: Gemeenteraadsverkiezingen in Lichtervelde. 4. De periode 1895-1914: Het ontstaan van "rood" en "zwart". in Twaalfde jaarboek van de Heemkundige Kring Karel van de Poele, Lichtervelde, 1996, vnl. p. 35-36.

²⁵ Geschreven, door de burgemeester en de secretaris getekend, exemplaar aanwezig in GAL.

(get.) P. Tempelaere, F. Labens, P. De Cuypere, R. Vandecasteele

De gemeenteraad kwam inderdaad op 10 juli 1879 samen en vatte haar standpunt als volgt samen:

Gezien het bericht, de gemeente school betreffende afgekondigd op zondag 6 Juli 1879.

Overwegende dat dusdanige afkondiging, in de omstandigheid zoo wij ons bevinden, zou kunnen doen verstaan dat dit betrek op de nieuwe schoolwet heeft.

Om geene verwarring in de gemoederen te laten brengen,

De gemeenteraad besluit met eenparigheid van stemmen te doen kennen dat, voor wat de vakken van 't onderwijs betreft, gezeid bericht slechts zijne uitwerking kan hebben zoo lang de wet van 1842 in wezen zal zijn, vermits alle plaatselijk gezag jegens het primair onderwijs door de nieuwe wet ontnomen wordt.

Deze beraadslaging, alsmede het bericht in kwestie, zullen in het weekblad der stad Thourout gedrukt worden.

2.5 Geen officieel, wel een parochiaal schoolcomité

In het arrondissement Roeselare werden negen officiële schoolcomités opgericht, waarvan nummer drie de gemeenten Kortemark en Lichtervelde bestreek²⁶. Vier ervan, waaronder dat van Kortemark-Lichtervelde, hebben nooit gefunctioneerd, omdat er geen kandidaten werden gevonden. Dat is eigenaardig, want in Lichtervelde stond toch een deel van de bevolking achter de de wet van 1879.

Er was wel een katholiek schoolcomité, voorgezeten door pastoor Carolus Vanhove²⁷.

De andere leden waren: schepenen Edouard Farasyn, raadsleden Pierre De Cuypere, Pierre Tempelaere en Felix Labens, onderpastoor Henri Jozef Devoghel, zolang die directeur was van de vrije betalende jongensschool, en Pieter Deurinck, lid van het ambestuur.

2.6 Twee nieuwe scholen: een gemeentelijke meisjesschool en een vrije jongensschool

2.6.1 De gemeentelijke meisjesschool

2.6.1.1 Eerste fase

²⁶ Zie i.v.m. die officiële schoolcomités LERMYTE, Ziel, p. 56-61.

²⁷ I.v.m. die katholieke schoolcomités verwijzen we naar: Collectio epistolarum pastoralium instructionum, statutorum et caeterorum documentorum ad regimen ecclesiasticum spectantium auctoritate ill. ac rev. domini Joannis-Josephi Faict, dl. III: 1877-1880, Brugge, 1885, p. 252-256 en 344-348.

Het lag in de bedoeling van de liberale overheid om overal gemeentelijke meisjesscholen op te richten. In het arrondissement Roeselare kwamen er in acht van de twintig gemeenten tot stand. In de andere gemeenten werd in theorie de gemeentelijke jongensschool gemengd, maar slechts in vier ervan werd een meesteres handwerk benoemd. Lichtervelde was een van de gemeenten die een gemeentelijke meisjesschool kreeg, maar dat had heel wat voeten in de aarde²⁸.

Al op 19 november 1878, dus nog voor de zgn. Ongelukswet, had gouverneur Heyvaert gevraagd dat de gemeenteraad een gemeenteschool voor meisjes zou oprichten. Dat was in dovemansoren gevallen. Bijna een jaar later, op 10 oktober 1879, herhaalde minister Van Humbeeck de vraag²⁹; voorlopig liet hij toe dat de gemeentelijke jongensschool gemengd zou zijn³⁰. Joseph Reynaert, de hoofdonderwijzer van de gemeentelijke jongensschool, drong aan op gemeentelijk meisjesonderwijs, want jongens die zijn school geruild hadden voor het vrij onderwijs konden volgens hem niet meer terugkeren, omdat de kloosterzusters ermee dreigden hun zussen aan de deur te zetten³¹. De gouverneur stuurde de vraag op 10 november door, maar op 2 december 1879 besloot de meerderheid van de gemeenteraad geene verandering aan het onderwijs der meisjes toe te brengen. De argumenten waren:

Overwegende dat het onderwijs der meisjes, zowel der arme als der rechthebbende in het klooster wordt gegeven zonder dat er eenige klachten deswegens zijn bestaande.

Overwegende verders dat dit zoo geene kosten aan de gemeente is veroorzakende, dus dat dit tegenwerkende de belangen der gemeente verwaarloozen zijn zou.

Voorlopig reageerde de overheid niet, tot hoofdonderwijzer Reynaert op 6 maart 1880 een brief naar de gouverneur zond. Hij had zijn twee dochters uit de klooster-school teruggetrokken en gaf ze nu zelf les, buiten de gewone klasuren. Omdat dit heel wat werk vergde, vroeg hij ze als regelmatige leerlingen te mogen inschrijven in zijn school³². Op 30 maart 1880 ondertekende Van Humbeeck het Ministerieel Besluit

28 Heel het dossier in RAB-PB4, nr. 783 en in GAL, Not. GR.

29 GAL, minister Van Humbeeck aan gouverneur Heyvaert, 10/10/1879.

30 *'Afin de ne pas précipiter les choses, j'autoriserai pour autant qu'il n'y eût pas de sérieux inconvénients, l'admission des filles à l'école communale des garçons. - Mais il doit être bien entendu que le caractère d'école mixte, ainsi donné à cet établissement, ne serait que provisoire. Par cette transformation immédiate, il sera satisfait à la loi du 1^r juillet 1879 qui impose aux communes l'obligation de procurer aux filles comme aux garçons, un enseignement primaire officiel.'*

31 Nota s.d. van het kabinet van de gouverneur: *'L'instituteur de Lichtervelde m'écrit que les élèves, qui ont quitté son école, se sont rendus au couvent. S'il y en a qui veulent retourner à l'école communale, on menace les parents de renvoyer également les filles. Et où le père enverrait-il ses filles? Il n'y a pas d'école communale.'*

32 *'Avant la loi du 1er juillet 1879, portant révison de la loi du 23bre 1842 sur l'instruction primaire, j'avais deux filles qui fréquentaient les classes du couvent des Soeurs de St Vincent de Paul à Lichtervelde; aussitôt la loi promulguée, j'ai retiré mes deux enfants de cette école, parce que je ne pouvais approuver les manoeuvres d'un clergé jaloux et intolérant. Depuis lors, et n'ayant*

waarbij de oprichting van een gemeentelijke meisjesschool werd opgelegd. De gemeenteraad moest naar een geschikt lokaal uitkijken, in afwachting van een nieuw gebouw³³. Op 7 april 1880 verwees de meerderheid van de raadsleden naar zijn vorige beraadslaging.

De gemeenteraad moest van de gouverneur het debat heropenen, maar weigerde dat, op 27 april omdat schepen Goddyn afwezig was, op 4 mei omdat zowel de burgemeester als deze schepen ontbraken³⁴. In de notulen van 4 mei lezen we: *eindelijk besluit heden geen gevolg aan de zaak te geven betreffende het oprichten eener gemeente meisjesschool met bijgevoegde bewaarschool, daar hij begeerd dat alle de leden zonder onderscheid aan deze belangrijke beraadslaging deel nemen*³⁵. Ofwel probeerde de meerderheid op die manier de beslissing uit te stellen, ofwel wou ze de bevolking zwart op wit bewijzen dat die twee niet zuinig met de centen van de bevolking omsprongen. Het was genoegzaam gekend dat de twee afwezigen 'liberaal' en voorstander van de onderwijswet waren, en de meerderheid katholiek en tegen het Ministerieel Besluit.

Na wat over en weer geschrijf adviseerde de hoofdinspecteur - in een ons onbekende brief - om de jongensschool voorlopig gemengd te maken³⁶. Voor Reynaert was dat goed meegenomen, want zijn dochter Josephine (°Lichtervelde 07/04/1860) was twintig jaar en kon het handwerk aan de meisjes geven. *Attendu que l'autorité locale ne dispose d'aucun local convenable pour la tenue provisoire de l'autorité dont il s'agit*, ondertekende minister Van Humbeeck op 10 juli 1880 een nieuw Ministerieel Besluit. Hierin gaf hij de opdracht om de gemeenteschool gemengd te maken³⁷. Waarschijnlijk was de minister ingelicht door de hoofdinspecteur en/of de 'liberale' fractie in de gemeenteraad.

point d'autre école pour filles dans la commune, j'ai donné moi-même, après les heures de classe, des leçons particulières à mes deux enfants, dont l'un est âgé de 10 et l'autre de 13 ans. C'est ainsi que, Monsieur le Gouverneur, depuis huit mois déjà, je m'occupe de l'éducation de mes deux filles, ce qui augmente considérablement ma besogne d'instituteur. Désireux de mettre à profit les moments de loisirs que je destine maintenant à l'enseignement de mes enfants, je viens vous demander l'autorisation de pouvoir accepter mes deux filles dans mon école, où elles recevront l'instruction à côté des garçons. Dans l'espoir que ...'

33 *'Le conseil communal devra prendre les mesures nécessaires pour se procurer la jouissance temporaire d'une salle, dans laquelle pourrait être tenue provisoirement l'école de filles et aviser aux moyens de doter ultérieurement cette école d'installations définitives. "Il aura donc à se préoccuper du choix d'un emplacement réunissant les conditions requises et de faire dresser les plans et devis des travaux de construction.'* Van Humbeeck aan de gouverneur, begeleiden-de brief bij zijn Ministerieel Besluit van 30/03/1880.

34 GB. aan gouverneur, 11/051880.

35 Van een zitting op 27 april blijkt helemaal niets in het notulenboek, maar het feit wordt vernoemd in de brief van het gemeentebestuur aan de gouverneur, 11/05/1880.

36 Directeur voor de gouverneur aan de minister van Openbaar Onderwijs, 30/06/1880.

37 Bij Ministerieel Besluit van 14/08/1880 werd er een bewaarschool aan toegevoegd, maar er werd nooit een kleuterleidster benoemd.

De gemeenteraad moest nu zorgen dat er handwerk kon worden gegeven in de gemeenteschool. Maar ook nu stribbelde de meerderheid tegen, een eerste keer op 23 juli 1880. *Gezien onze beraadslagingen van 4 Mei 1880, en 1 Juli 1880, betrekkelijk dezelfde zaak, de Raad nogmaals de afwezigheid vaststellende van een lid van den raad, besluit behalve de heer Burgemeester Kerkhofs³⁸ die de begeerte te kennen gaf geen gevolg aan het dagorder te geven, de zaak tot verder order uit te stellen.* De afwezige was de 'liberale' Dewulf. De hoofdinspecteur stelde dan maar voor Josephine Reynaert ambtshalve tot leermeesteres handwerk te benoemen hetgeen gebeurde bij Ministerieel Besluit van 21 september 1880³⁹.

Josephine Reynaert - foto genomen ca. 1880-85

Nog voor dat Ministerieel Besluit was ondertekend, had hoofdonderwijzer Joseph Reynaert meisjes in zijn school toegelaten⁴⁰. Misschien had de burgemeester hem dat gesuggereerd. Het was zeker om moeilijkheden vragen. *'In de overtuiging verkeerende dan den heer Reynaert geene wettige bemachtiging ontvangen heeft, om de meisjes in zijne gemeente knechtenschool te aanveerden,'* besloot de gemeenteraad op 31 augustus 1880 eenparig *"bevel te geven aan den heer Reynaert, dat alle de meisjes die zijne school bijwonen, dezelve aanstonds moeten verlaten.'* Eenparig!? Geen van de drie 'liberalen' was op die raadszitting aanwezig⁴¹. Op 7 september 1880 was de gemeenteraad wel voltallig. Op de onthoudingen van Kerkhofs en Goddyn na, werd opnieuw besloten de gemeenteschool niet gemengd te maken, *overwegende dat er bij voortduring bewezen is, dat er genoegzaam voorzien is in het onderwijs der meisjes dezer gemeente door de school gehouden door Jufvrouw Melanie Poodts, overste van het klooster der Paulinen.* Dewulf zal deze keer meegestemd hebben met de meerderheid.

De meerderheid verstregde haar houding nog, wat gouverneur Heyvaert in een latere brief aan de minister van Binnenlandse Zaken 'sans exemple dans cette province'

³⁸ Wellicht zag de gemeentesecretaris de aanwezige schepenen Goddyn over het hoofd.

³⁹ Hoofdinspecteur Brouwers aan gouverneur Heyvaert, 02 /09/1880.

⁴⁰ *'Depuis deux mois, 10 filles fréquentent l'école mixte et le nombre augmentera à la rentrée des classes ...'* hoofdinspecteur Brouwers aan gouverneur Heyvaert, 26/09/1880.

⁴¹ Ook niet E. Vanderhaeghe en Ch. Dochy.

noemde⁴². Op 8 oktober 1880 besliste ze niet meer te delibereren zolang er meisjes naar de gemeenteschool gingen. Op dat moment was de gemeenteraad al op de hoogte van het Ministerieel Besluit dat Josephine Reynaert als leermeesteres handwerk benoemde. De meerderheid richtte zich in februari 1881 in een open brief rechtstreeks tot de bevolking: door het officieel onderwijs af te wijzen, beoogde zij, en niet de burgemeester en zijn groep, het welzijn van de gemeente. In de gemeenteraadszitting van 23 februari besloten alle raadsleden - maar de minderheid was afwezig – *'dit gedrukt verslag dat aan alle de kiezers der gemeente zal gezonden zijn, in de deliberatie boek in te lijven, volgens beraadslaging van den 11 Februari laatst'*. We nemen het stuk als bijlage 3 op⁴³. In zitting van 28 december 1880 herhaalde de meerderheid haar besluit:

De gemeente Raad van Lichtervelde

Gezien de beraadslaging van 31 Augst 1880 waarbij er verbod is gedaan van meisjes in de gemeente school te leeren.

Gezien art. 9 par. 1 2 der gemeente wet.

Gezien de beraadslaging van 8 October 1880 besluitende van over geen zaken meer te beramen zoolang als deze van 31 Augst 1880 niet is uitgevoerd;

Overwegende dat den toestand denzelfden is gebleven, de gemeente Raad besluit met zes stemmen te weten: Decuyperre, Tempelaere, Vandenbroucke, Labens, [Eugène] Vanderhaeghe en Vandecasteele, tegen twee te weten: Kerkhofs Burgmeester en Goddyn schepen, van hij voortduur over geene zaken te beramen zoolang als de beslissing van 31 Augst 1880 niet is uitgevoerd; drie leden onthouden zich te weten: Farasyn schepen, Dewulf en Dochy, de eerste uit reden dat hij bereid was de beraadslaging van 31 Augst 1880 met het kollegie uit te voeren, de twee laatste omdat zij in de vergadering waar zulks beslist is geweest niet aanwezig waren .

De gouverneur kon het daar uiteraard niet bij laten. Na zijn tussenkomst werd de gemeenteraad samengeroepen door de meerderheid van het college van burgemeester en schepenen. Burgemeester Kerkhofs en schepen Goddyn stonden achter de plannen van de overheid, schepen Farasyn niet. Opnieuw weigerde de meerderheid van de gemeenteraad te delibereren. Nieuwe bijeenroeping, op 21 januari 1881. Nieuwe weigering, met vijf stemmen tegen twee en één onthouding. De gemeentewet bepaalde dat bij een derde bijeenroeping niet de helft van de gemeenteraadsleden aanwezig hoefde te zijn om wettelijk te kunnen delibereren over dezelfde agendapunten. Het probleem in Lichtervelde was evenwel niet helemaal analoog, omdat de meerderheid wél aanwezig was geweest of dat zou zijn, maar weigerde te stemmen. Wat dan? De provinciale administratie meende dat een derde weigering gelijk stond met afwezigheid. In dit geval konden de drie 'liberalen' wettelijk beslissen. De gouverneur deelde die visie op 12 februari 1881 in een lange brief eerst mee aan Rolin-Jaquemyns, de minister van Binnenlandse Zaken. Die deelde de mening van de admi-

⁴² Brief van 12/02/1881.

⁴³ In GAL, Not. GR., tussen zitting 21 januari en 23 februari 1881 ingeplakt.

nistratie, zodat Heyvaert het college van burgemeester en schepenen nu de opdracht kon geven de gemeenteraad een derde en laatste keer bijeen te roepen. *'Dans cette situation, il y a donc lieu pour votre collègue de convoquer pour la 3ième fois le conseil communal et si, sur cette convocation, l'assemblée ne se trouve pas en nombre compétent, ou si la majorité, bien que présente, refuse de nouveau de délibérer, la minorité pourra valablement prendre des résolutions quelque soit le nombre de ses membres sur les objets mis pour la 3ième fois à l'ordre du jour'*⁴⁴.

De gemeenteraad weigerde voor de derde keer. Hierop volgden twee officiële verwittigingen van de gouverneur: als de gemeenteraad niet binnen de tien dagen over een aantal zaken zou delibereren, dan zou hij een bijzondere commissaris sturen⁴⁵. Geheel volgens de gemeentewet moest zo'n speciale commissaris dan het bevel van de overheid - in ons geval het gemengd maken van de gemeenteschool - uitvoeren; de eventuele kosten waren voor de onwillige(n). Pas nadat de gouverneur op 5 april 1881 die tweede verwittiging had gestuurd, gaf de gemeenteraad schijnbaar toe: van 11 april 1881 af, dus na zeven maanden obstructie, werd weer gedelibereerd. Inschikkelijker was de meerderheid niet geworden, want die dag stond op de agenda o.a. *'eenigste klassieke schoolvoorwerpen ten dienste van de gemeente school aan te kopen en beloopende te samen tot frs 550'*. Met zeven stemmen tegen vier, nl. de klassieke drie plus Eugène Vanderhaeghe, vond de raad *'dat de voorgestelde verandering en aankoop van klassieke voorwerpen tot geen nut kunnen strekken, ingezien het weinig getal der ter school gaande kinderen'*. De burgemeester moest uiteindelijk op 8 december 1883 door de gouverneur zelfs als bijzondere commissaris aangesteld worden⁴⁶!

Op 13 mei 1881 ondernam de meerderheid nog maar eens een poging om gemeentelijk onderwijs voor meisjes af te wimpelen, door een verzoekschrift naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat te sturen⁴⁷. Ze vond dat haar beslissing van 31 augustus 1880 niet binnen de wettelijke termijn was vernietigd en dus rechtsgeldig was. Geen meisjes dus in de gemeentelijke meisjesschool! Net voor die gemeenteraadsbeslissing verliet de burgemeester de zaal; de twee andere 'liberalen' waren afwezig.

2.6.1.2 Tweede fase

⁴⁴ Gouverneur Heyvaert aan gemeentebestuur, 26/02/1881.

⁴⁵ *'(...) délibérer sur les objets déjà mis itérativement à l'ordre du jour de ses séances, et qui se rapportent à des affaires concernant lesquelles les lois et les règlements font une obligation aux conseils communaux de prendre des résolutions à savoir: 1° budget route Swevezeele - 2° Nomination d'un cinquième membre du bureau de bienfaisance - 3° Cautionnement à fournir par le trésorier de la fabrique d'église - 4° Instruction gratuite des enfants pauvres - 5° Communication au sujet de l'école d'adultes - 6° Approbation du compte communal de 1879 - 7° Formation du budget communal de 1881 - 8° Achat de mobilier classique.'*

⁴⁶ Het dossier over de aankoop van schoolmateriaal voor de gemeenteschool in RAB-PB4, nr. 770.

⁴⁷ Geciteerd in Not. GR., 13/05/1881.

Josephine Reynaert bleef les geven bij haar vader tot er een gemeentelijke meisjesschool tot stand kwam. Want de 'liberale' aanhang in Lichtervelde nam geen genoegen met een gemengde gemeenteschool. Op 5 juli 1882 vroegen vier inwoners de gouverneur om apart meisjesonderwijs: Rosiers, Delafontaine, Van Bocxstaele en Vandenabeele⁴⁸. Directeur-generaal Germain, dat was de vroegere provinciale inspecteur van West-Vlaanderen, werd om advies gevraagd. Volgens hem moest er in twee gevallen een afzonderlijke meisjesschool komen: in alle gemeenten met 2500 inwoners en in gemeenten waar 70 leerlingen, waarvan 25 meisjes, naar de gemengde gemeenteschool gingen. Hoofdinspecteur Brouwers had die brief eerst niet goed gelezen en meende aanvankelijk dat het status-quo behouden moest blijven, omdat maar 23 jongens en 13 meisjes in de gemengde school zaten. Hij herstelde zijn fout toen de gouverneur er hem op wees dat Lichtervelde 6300 inwoners had. Hij koppelde er wel de voorwaarde aan vast dat een van de hulponderwijzers zou worden overgeplaatst⁴⁹.

De gemeentelijke meisjesschool kwam tot stand in een deel van de gebouwen van de jongensschool. Officieel was dat op 1 april 1883, dus negen maanden na de aanvraag van de vier inwoners. Pas toen kon een onderwijzeres van start gaan, wellicht omdat niemand happig was om in een gemeente te onderwijzen waar de meerderheid van de gemeenteraadsleden tegen het gemeentelijk onderwijs was⁵⁰. Net als Josephine Reynaert eerder, moest ook zij ambtshalve benoemd worden.

Die gemeentelijke onderwijzeres was Cordule Boembeke (°Zottegem 16/04/1854). Ze fungeerde als hulponderwijzeres ad interim in Waregem, tot de hoofdinspecteur haar op 1 oktober 1882 tot hulponderwijzeres ad interim in de bewaarschool in Roeselare benoemde. Op 1 april 1883 stapte ze over naar de gemeentelijke lagere meisjesschool van Lichtervelde.

2.6.1.3 De kwaliteit van het meisjesonderricht

Veel vrije meisjesscholen waren kantwerkscholen. Handwerk was er de belangrijkste bezigheid. Vooral de liberalen vielen scherp uit tegen de kwaliteit van deze scholen. Volgens een onderzoek van de liberaal O. Scailquin, in 1884 ondernomen op vraag van een parlementaire onderzoekscommissie, zaten in West-Vlaanderen 13.177 leerlingen in 185 kantwerkscholen, gespreid over 105 gemeenten. Daarvan gingen 2065 leerlingen in 16 gemeenten van het arrondissement Roeselare naar 32 scholen; dat

⁴⁸ *'Au nom des familles qui envoient leurs filles à l'école mixte de Lichtervelde, nous avons l'honneur de solliciter votre concours pour l'obtention d'une institutrice. Lichtervelde est une commune assez importante pur obtenir cette faveur & comme il y a des demoiselles qui ont dépassé l'âge de la première communion, la nécessité d'une institutrice se fait de plus en plus sentir! Nous osons nous bercer, de voir notre démarche couronné de succès puis que, des communes telles que Desselghem qui n'ont pas l'importance de la notre en possèdent une. C'est du reste sur la promesse formelle reçue qu'une institutrice nous aurait été accordée que nous avons confié nos enfants à l'école de Lichtervelde. Espérant...'*

⁴⁹ Briefwisseling tussen gouverneur en inspectie van 14/07 tot 07/09/1882.

⁵⁰ O.a. op 16 januari schreef de hoofdinspecteur naar de gouverneur dat hij nog niemand gevonden had, ondanks verschillende aankondigingen in de *Moniteur belge* en navraag bij zijn collega's in de andere provincies.

was zowat 20% van de leerlingen in het vrije onderwijsnet. Volgens hem waren ook de kantwerkscholen van de Paulinen in Lichtervelde van slechte kwaliteit: in de centrumschool werd slechts één uur per dag algemeen onderwijs gegeven en in die van het Heerenveld twee uur. De rest van de dag werd gevuld met kantwerk, breien en naaien. In geen van beide scholen leerde men rekenen⁵¹.

2.6.2 De vrije Sint-Aloysiuschool

'*Omnis parochia habeat suam scholam*', 'Elke parochie moet haar eigen school hebben', zo stond het in een bisschoppelijke instructie van 2 juni 1879. Eind 1878 waren er in België 1353 vrije of aangenomen scholen. In het eerste schoolstrijdjaar kwamen er 2064 vrije scholen bij en in 1884 waren er 3885 vrije scholen. In het bisdom Brugge kwamen er in het eerste schoolstrijdjaar 143 vrije scholen bij; slechts 20 van de 272 parochies bleven toen zonder katholieke school. Eind 1878 waren er in het arrondissement Roeselare 33 vrije en 24 aangenomen scholen met circa 8100 leerlingen. Tijdens de schoolstrijd waren dat er 80 met 10.438 leerlingen⁵².

In Lichtervelde kwam er in 1879 één vrije school bij: de vrije Sint-Aloysiuschool waar de zusters Paulinen les gaven. Ze kostte 15.000 frank en werd betaald met een omhaling bij de gegoede parochianen en 3000 frank die de geestelijkheid uit eigen zak betaalde⁵³.

2.7 Het onderwijzend personeel van de Gelukzalige Berchmansschool in de periode van de schoolstrijd

Van Pieter Messiaen, die er vóór de schoolstrijd les gaf, is geen sprake meer. Wel nog van Auguste Leopold Gyselynck en nu ook van Jules Ernest Huyghebaert en Constant Vincent⁵⁴.

Auguste Gyselynck (°Waarmaarde 04/03/1851 - †Lichtervelde 15/03/1935) woonde in de Hoogstraat en was gehuwd met Louise Vanoverschelde. Hij was niet alleen onderwijzer, maar ook voorzitter van de Kerkraad. Uit een brief van gouverneur Ruzette leiden we af dat hij gediplomeerd was⁵⁵.

Jules Huyghebaert (°Aarsele 18/12/1859 - †Lichtervelde 10/04/1937) behaalde zijn diploma aan de normaalschool van Torhout op 11 augustus 1880, trouwde met Marie

⁵¹ *Chambre des Représentants. Séance du 12 février 1884. Enquête scolaire. Rapport de M. Scalkin, membre de la Chambre des Représentants, sur l'enseignement professionnel et littéraire donné dans les ateliers d'apprentissage et les écoles dentellières. (Recueil des pièces imprimées par ordre de la Chambre des Représentants. 1883-1884, dl. III, nr. 87), Brussel, 1885, 64 p. Zie over dat rapport en andere bevindingen i.v.m. de kantwerkscholen: LERMYTE, [Ziel](#), p. 209-218.*

⁵² LERMYTE, [Ziel](#), p. 157.

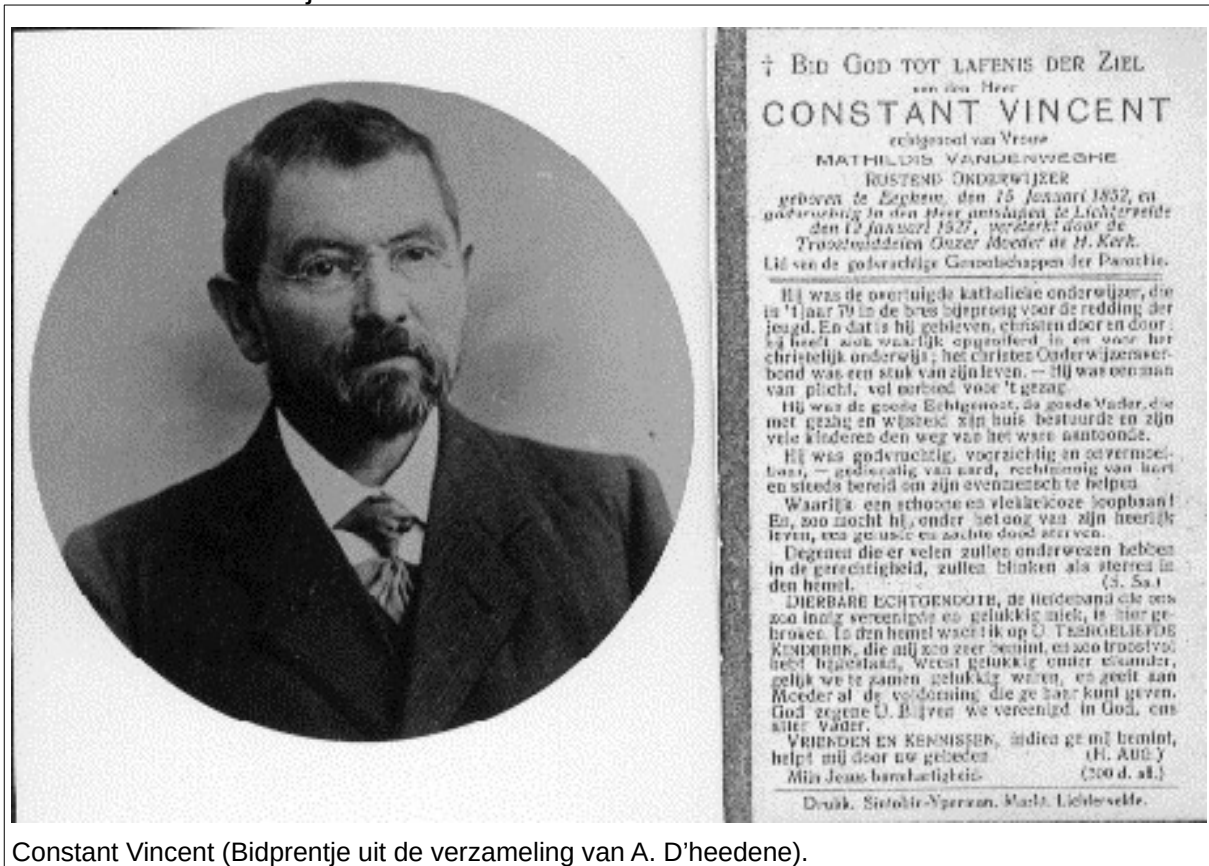
⁵³ BAB, reeks B, nr. 365bis, sub Lichtervelde.

⁵⁴ D. LESCOUHIER, a.w., p. 445.

⁵⁵ GAL, gouverneur Ruzette aan GB., 06/07/1885.

Goddyn en bracht het later tot hoofdonderwijzer van de Gelukzalige Berchmans-school.

Constant Vincent (°Egem 15/01/1852 - †Lichtervelde 12/01/1927).daarentegen, was niet gediplomeerd. Hij was getrouwd met Mathildis Vandenweghe en stond van 1 oktober 1882 af in deze school. Op zijn bidprentje zijn nog verwijzingen naar de periode van de schoolstrijd te zien.

Constant Vincent (Bidprentje uit de verzameling van A. D'heedene).

2.8 Het aantal leerlingen

In België verliet zowat één op drie leerlingen het gemeentelijk onderwijs, in West-Vlaanderen iets meer dan één op twee: 56% na twee jaar. In het arrondissement Roeselare bleef slechts in acht van de twintig gemeenten meer dan 10% naar de officiële school gaan⁵⁶.

Hoe was de situatie in Lichtervelde?

Volgens officiële gegevens van 31 maart 1882 volgden 39 jongens en 14 meisjes het gemeentelijk onderwijs⁵⁷. In vergelijking met de situatie vóór de schoolstrijd, waren dat 208 jongens minder. Zo'n 15% van de jongens bleef dus trouw aan het officieel onderwijs. Hun aantal bleef tijdens de schoolstrijd stabiel, het aantal meisjes ver-

⁵⁶ LERMYTE, Ziel, p. 101-109.

⁵⁷ RAB-PB4, nr. 760, lijst van de schoolinspectie.

hoogde nog: op 13 december 1883 bv. waren dat 37 jongens en 33 meisjes⁵⁸. Voor de meisjes kan dit gegeven niet procentueel worden uitgedrukt, gezien er voor de schoolstrijd geen gemeentelijk meisjesonderwijs was. We kennen de namen van de acht betalende leerlingen, uit vijf gezinnen, die in het eerste trimester van 1883 in de gemengde gemeenteschool zaten: Albert Delafontaine; Pol en Sylvain D'Heedene; Marie, Estelle en Sylvain Rosiers; Hilaire Rombout en Kamiel Van Antwerpen⁵⁹.

Volgens gegevens die de bisschop inwon, volgden op 4 november 1879 280 jongens en 490 meisjes het vrij onderwijs⁶⁰. Volgens het onderzoek van Scailquin, waarover we het al hadden, volgden 300 leerlingen de vrije meisjesschool in het centrum en 60 de gemengde school op het Herenveld.

2.9 Drukkingsmiddelen

Over drukkingsmiddelen die op de bevolking van Lichtervelde ten voordele van een van de onderwijsnetten zou zijn uitgeoefend, weten we weinig. Voor de Commissie van Schoolonderzoek, een parlementaire commissie waarin katholieken weigerden te zetelen en die in alle schoolkantons getuigen verhoorde of opvorderde, verscheen er maar één getuige die het over Lichtervelde had. Op 17 april 1882 verklaarde de 36-jarige winkelier Alois Van Wynsberghe⁶¹:

'Ik heb maar één kind; het gaat naar de gemeenteschool van Lichtervelde. Sedert de nieuwe wet, hebben de heeren geestelijken alle soort van drukking uitgeoefend, vooral de heer onderpastoor Biliand⁶². Ik leur met verscheidene waren, om mijn bestaan te verzekeren, en indien 't mogelijk is de armen te helpen. Die heer onderpastoor Biliau is van huis tot huis geloopt, en heeft aan de menschen gezegd dat zij van mij niet meer mochten koopen, omdat ik een groot liberaal was. Ook had ik wekelijks vijf of zes huizen, waar ik sedertdien niet meer mocht gaan. Sommige personen sloten zelfs hunne deur toen ze mij zagen afkomen. Niettegenstaande die vervolging, en het nadeel dat zij mij deden, heb ik mijn kind in de gemeenteschool gelaten.

Ik ben over die school zeer tevreden. Ik vind dat er geen verschil is tusschen nu en tevoren. De kinderen gelooven gelijk voorheen; ik heb dikwijls de boeken van mijn kind nagezien, en goed bevonden. Zij zouden mogen preeken al wat zij willen, ik zou er mijn kind toch laten.

Twee jaar geleden was ik stervensziek, en de gewezen pastoor kwam mij bezoeken om over de scholen te spreken. Hij zegde mij dat ik mijn kind naar de gemeenteschool zond, en dat ik, telkenmale ik mijn kind naar de

⁵⁸ *Chambre des Représentants. Recensement de la population des écoles officielles au 13 et 31 décembre 1883.*

⁵⁹ RAB-PB4, nr. 787, lijst d.d. 15/01/1884 ondertekend door J. Reynaert.

⁶⁰ BAB, B 347, Statistique des écoles, 04/11/1879.

⁶¹ Getuigenis van A. Van Wynsberghe, weergegeven in *Chambre des Représentants. Enquête scolaire*, deel IV, p. 591-592.

⁶² Lees Biliau.

gemeenteschool stuurde, een doodzonde beging, daarbij voegende, dat indien ik het kind van de gemeenteschool aftrok en het naar de nonnenschool zond, alles zou vergeven zijn. Ik zegde hem dat ik te veel prijs aan de geleerdheid hechtte om mijn kind aan de gemeenteschool te onttrekken.

“De geleerdheid”, antwoordde hij, “heeft een werkman niet noodig”. Ik vroeg hem dan waarom hij zoo erg tegen den schoolmeester was, mits hij niets slecht leerde. “Gij moet weten”, zegde hij, “ik zie den hoofdonderwijzer van Lichtervelde gaarne, maar de onderrichtingen onzer overheden verbieden ons die scholen voor te staan. De geestelijkheid heeft hare eigene school voorgestaan en aan den gemeenteonderwijzer bijna al zijne leerlingen ontnomen. Zijne school is gemengd. Vóór 1879, had hij omtrent 300 leerlingen, nu zijn ze op een zestigtal gedaald”.

De pastoor beloofde mij veel klanten, indien ik mijn kind naar de nonnenschool wilde zenden. Ik heb daaraan niet voldaan, alhoewel men mij vele klanten heeft ontnomen. Sedert de nieuwe wet, moet ik niet meer te biechten gaan’.

Na lezing, volhardt getuige en onderteekeent

A. Van Wynsberghe

We kunnen hier nog aan toevoegen dat onderpastoor Richard Billiau op 27 juni 1883 onderpastoor in Izegem werd. Overgeplaatst is hier de goede term, want dat gebeurde een week nadat Seraphinus Deseure, pastoor in Lichtervelde van 28 oktober 1881 tot 15 april 1890, zich over zijn onderpastoor bij de bisschop beklaagde⁶³. Billiau was op de parochie benoemd op 28 december 1878.

Over liberale druk tegen het vrij onderwijs bewaren de bronnen zelfs helemaal het stilzwijgen.

2.10 De onderwijsrekeningen en -begrotingen

Het verzet van de gemeenteraad kwam sterk tot uiting bij het opmaken van de jaarlijkse onderwijsbegroting⁶⁴. In het arrondissement Roeselare verzetten de gemeenteraden van Lichtervelde en Roeselare zich in 80% van de mogelijke kansen tegen de

⁶³ BAB, reeks F, nr. 210, pastoor Deseure aan bisschop, 20 juni 1883: ‘De veldschool was aan zijne [= Billiau] zorg toevertrouwd, en omdat ik mijn eerste bezoek in die school gezeid had dat ik verhoopte daar dikwils te gaan, wilde hij er niet meer gaan zeggende overal in de huizen dat ik hem had afgesteld; en als hij later wedergekeerd is, deed hij aan de leerlingen geheel andere lessen leeren dan deze die zij in de leering moesten opzeggen; hetgeen een onverdraaglijk last was zoo voor de zusters als voor die arme kinders; en als de zusters aan mij daarover klaagden moest ik antwoorden: ik mag niet zeggen of hij zal niet meer willen komen - Nooit spreekt hij een woord, noch goeden dag noch goên avond aan de zusters - ook zijn zij er compleet benauwd van, want meer dan eens heeft hij hen, zelfs in de tegenwoordigheid der kinders geafronteerd’.

⁶⁴ Schoolbegroting 1878 in RAB-PB4, nr. 571; 1879 in 612; 1880 in 668; 1881 in 713; 1882 in 737; 1883 in 824; 1885 in 929; 1886 in 985. Schoolrekening van 1878 in RAB-PB4, nr. 569; 1879 in 608; 1880 in 656; 1881 in 708; 1883 in 819; 1884 in 870; 1885 in 927; 1886 in 977.

voorstellen van de overheid. Alleen Moorslede ging nog een stap verder, het ging geen enkele keer akkoord⁶⁵.

	1880	1881	1882	1883	1884
vergoeding godsdienstonderwijs	‡	‡	‡	‡	‡
bedrag van de wedde	‡	‡	‡	‡	‡
prijsuitdeling	‡	‡	‡	‡	‡
materiaal handwerk meisjes en/of					
vergoeding meesteres handwerk	-	‡	‡	‡	-
aantal onderwijzers	‡	‡	‡	‡	±
schoolbenodigdheden niet-betalende leerlingen	‡	‡	‡	‡	‡
oprichting meisjesschool	-	-	-	‡	‡
aandeel der niet-betalende leerlingen in de verwarming	‡	‡			
onderhoud school en inboedel					

Uitleg:

Een streepje betekent dat de uitgave door de gouverneur niet bepaald of niet weerhouden werd (vandaar dat we schreven: de mogelijke kansen). Een “‡” wil zeggen dat de gemeenteraad niet wilde ingaan op de eis van de gouverneur, door minder of helemaal niets te voorzien. In het geval van het “±” trok de gemeenteraad voor één onderwijzer minder uit.

We beperken ons hier tot een paar concrete stukken. Het zou ons te ver leiden om op alle klachten in te gaan⁶⁶.

In een brief vatten de burgemeester en de gemeentesecretaris de houding van de gemeenteraad tegenover de schoolbegroting voor 1880 als volgt samen⁶⁷:

(...) par cette délibération le conseil se refuse de redresser sa décision du 29 8bre der par laquelle il réduisait l'allocation à l'instituteur du chef d'instruction gratuite de frs à 147 frs, il se maintient aussi à l'abolition pour 1880 des traitements de nos 2 sous-instituteurs sous prétexte que, vu le nombre restreint d'élèves ils n'y sont plus d'aucune utilité, il n'a pas voulu également porter dans son budget la gratification pour l'enseignement de la religion que les 3 instituteurs sont disposer à donner, et qu'ils donnent déjà etc.

Op 16 augustus 1881 weigerden alle elf (!) de gemeenteraadsleden de schoolbegroting voor 1881 goed te keuren zoals ze door de gouverneur was voorgesteld:

⁶⁵ LERMYTE, Ziel, tabel p. 220, met uitleg p. 219, noot 1.

⁶⁶ Ook klachten van de gemeenteonderwijzers in o.a. RAB-PB4, nr. 702, 916 en 964.

⁶⁷ In RAB-PB4, nr. 668, op 17/01/1880 naar de gouverneur geschreven.

De voorzitter [Kerkhofs] ondervraagt de Raad of de begroting aanveerd is zoo dezelve door den heer Gouverneur voorgedregen is, er wordt overgegaan tot de stemming en men onthoud zich eenpariglijk; vervolgens vraagt hij aan het eerste lid in rang Decuijpere de redens zijner onthouding, dezen antwoord:

'Ik stem niet voor omdat den voorstel van de hooger Overheid onnuttig is, ik stem niet tegen omdat het niet helpen kan, vermits de hooger Overheid in dat vak geene besluiten der gemeente Raden meer eerbiedigd'.

Tempelaere, Dewulf, Labens, Vandecasteele, Dochy en Farasyn onthouden zich voor dezelfde redens. [Eugène] Vanderhaeghe, Goddyn en Kerckhofs onthouden zich omdat artikels in voorgestelde begrooting hun overdreven schijnen⁶⁸.

Dat de onderwijzers in katholieke gemeenten weddeklachten bij de vleet hadden, is begrijpelijk. Volgens artikel 32 van de wet van 1 juli 1879 mocht een gemeenteonderwijzer niet minder verdienen dan in 1878. Doordat zoveel betalende leerlingen het gemeentelijk onderwijs verlieten, moest er heel wat weddeverlies gecompenseerd worden. In de gemeentelijke jongensschool zaten er begin december 1879 nog 21 betalende leerlingen, tegenover 163 voordien. Na precies één jaar betekende dat voor hoofdonderwijzer Reynaert een inkomensverlies van 513 frank, een hele som als men bedenkt dat de jaarwedde van hulponderwijzer De Jonckheere bij zijn indiensttreding op 1 juli 1878 vastgesteld werd op 1200 frank. Ook de meerderheid van de gemeenteraad van Lichtervelde wilde die som niet bijpassen. In zitting van 23 juli 1880 besloot de raad zelfs dat de gemeenteontvanger de drie onderwijzers helemaal niet meer mocht uitbetalen, omdat het schoolbudget al overschreden was⁶⁹. De overheid kon niet anders doen dan de ontbrekende som telkens op de schoolbegroting van het volgende jaar laten inschrijven. Als men bedenkt dat in gemeenten met een katholieke gemeenteraad die schoolbegrotingen vaak pas na veel obstructie werden goedgekeurd, dan begrijpt men dat de onderwijzers meestal een deel van hun wedde heel laat uitbetaald kregen.

Tijdens de schoolstrijd stegen de uitgaven voor het gemeentelijk lager onderwijs ook in Lichtervelde een heel stuk: in 1879 met 28,7% en in 1881 zelfs met meer dan de helft (52,7%) tegenover 1878. De volgende bedragen werden uitgegeven:

1878	4320,00 Fr
1879	5558,50
1880	5319,57
1881	6596,42
1882	???
1883	6315,43
1884	5213,80

Daardoor was het verzet tegen de onderwijswet van 1879 niet alleen van ideologische, maar ook van financiële aard. Dat zal wel de reden zijn waarom op 27 augustus 1880 aanvankelijk zelfs de voltallige gemeenteraad, 'liberalen' inclusief, her-

⁶⁸ RAB-PB4, nr. 713, Uittreksel notulen GR., 16/08/1881.

⁶⁹ Dit dossier in RAB-PB4, nr. 653.

stellingswerken aan de gemeentelijke jongensschool en aankoop van schoolmeubilair afwees⁷⁰, ‘overwegende dat den aankoop dezer schoolvoorwerpen tot geen nut zou strekken, ingezien het weinig getal der ter school gaande kinderen’.

De inspectie en de gouverneur waren echter een andere mening toegedaan. In zitting van 11 april 1881 herzagen burgemeester Kerkhofs, schepen Goddyn en de gemeenteraadsleden Dewulf en Eugène Vanderhaeghe hun mening, maar niet de andere zeven raadsleden. Pas nadat een Koninklijk Besluit van 25 juli 1881 de werken en de aankoop beval, ging de gemeenteraad zowat een jaar later over tot de uitvoering. Het was niet de enige keer dat de gouverneur de situatie liet rechtzetten⁷¹.

3 De katholieken weer aan de macht

3.1 Een nieuwe onderwijswet

In 1884 viel de liberale regering⁷². Bij de Kamerverkiezingen van 10 juni 1884 moesten 69 Kamerleden, waarvan 29 liberalen herkozen worden. De liberalen verloren 27 zetels en zelfs de minister van Openbaar Onderwijs werd niet meer herkozen. Enkele weken later waren ze ook hun meerderheid in de Senaat kwijt. Niet de onderwijswet als dusdanig was daar de schuld van, want de helft van het parlement werd om de twee jaar gekozen, zodat al in 1882 alle provincies aan de beurt waren geweest. In de eerste plaats was er het aanslepende meningsverschil tussen doctrinaire liberalen en radicale liberalen over de uitbreiding van het stemrecht. Zelfs het antiklerikalisme kon niet meer als bindmiddel dienen. De belangrijkste reden van het liberale verlies die met het onderwijs te maken had, was dat het officieel onderwijs meer en meer ging kosten, waardoor de belastingen verhoogden.

West-Vlaanderen telde geen enkel liberaal parlamentslid meer! Ook uit de gemeenteraad van Lichtervelde verdwenen alle liberalen. Kerkhofs en Jean Dewulf omdat ze niet herkozen werden op 19 oktober 1884, Goddyn omdat hij kort voor de gemeenteraadsverkiezing overleden was⁷³. Pierre De Cuypere werd de nieuwe burgemeester.

De regering wilde onmiddellijk de wet van 1879 afschaffen. In Brussel vonden enkele liberale betogingen tegen die plannen plaats. Aan een katholieke betoging in Brussel op 7 september 1884 namen 86 leden van de Burgerkring deel. Ze droegen drie spandoeken:

Met handen en tanden!

⁷⁰ Het dossier in RAB-PB4, nr. 770.

⁷¹ Zie bv. K.B. van 15/07/1881 in *Moniteur belge*, 23/07/1881, nr. 204, p. 2567 i.v.m. de aankoop van schoolbehoeften voor de jongensschool; K.B. van 19/06/1883 in *Moniteur belge*, 10/07/1883, nr. 191, p. 2602 i.v.m. de aankoop van schoolbehoeften voor de meisjesschool.

⁷² Zie voor de algemenere context LERMYTE, *Ziel*, p. 235-242.

⁷³ Proces-verbaal in RAB-PB1, nr. 505.

*Katholieke scholen: 1200,
Officiële scholen: 32⁷⁴.*

De zgn. Ongelukswet werd vervangen door de onderwijswet van 20 september 1884. Gemeenten moesten weliswaar een gemeenteschool hebben, maar konden daarvan ontslagen worden als een vrije school die voldeed aan bepaalde voorwaarden werd aangenomen. Gemeentescholen konden weer een godsdienstige inslag krijgen. Als twintig gezinshoofden met schoolgerechtigde kinderen daarvan niet wilden weten, kon de gemeente verplicht worden voor die kinderen één of meer speciale, lees neutrale, klassen in te richten. Als twintig gezinshoofden wilden dat de neutrale gemeenteschool katholiek zou worden, dan kon de gemeente verplicht worden om een vrije school aan te nemen, op voorwaarde dat die aan de adoptievoorwaarden voldeed. Vastbenoemde onderwijzers die hun werk verloren, hadden recht op een wachtgeld.

3.2 De gevolgen voor Lichtervelde

Tussen 30 juni 1884 en 31 december 1887 daalde het aantal gemeentescholen in België met 16,41% en in West-Vlaanderen met 36,54%. In die periode werden in het arrondissement Roeselare 19 gemeentescholen afgeschaft; van de gemeentelijke meisjesscholen bleef alleen die in de stad Roeselare bestaan.

Eind 1887 waren er België 1476 en in West-Vlaanderen 281 aangenomen scholen. In het arrondissement Roeselare werden 32 bestaande vrije scholen en één nieuwe vrije school aangenomen; er werden vier vrije scholen afgeschaft.

De gemeenteraad van Lichtervelde schafte op 5 oktober 1884 de gemeentelijke meisjesschool af en maakte de jongensschool weer gemengd. Cordula Boembeke verloor haar betrekking, maar kreeg geen wachtgeld: ze was slechts ad interim benoemd, naar alle waarschijnlijkheid omdat ze niet gediplomeerd was⁷⁵.

Van die dag af gaf Josephine Reynaert weer het vrouwelijk handwerk⁷⁶. Althans volgens haar vader, want het gemeentebestuur beschikte over andere informatie en kreeg daarin gedeeltelijk gelijk van de hoofdinspecteur⁷⁷. Daarom kreeg Josephine Reynaert pas van 20 november 1885 af weer een vergoeding van 100 frank per jaar: de dag dat de gemeenteraad haar weer officieel tot meesteres handwerk benoemde.

⁷⁴ VERHAEGEN, A.: *La manifestation nationale du 7 septembre 1884 à Bruxelles*. Gent, 1885, p. 289.

⁷⁵ Dossier in RAB-PB4, nr. 912.

⁷⁶ Dossier i.v.m. nieuwe benoeming van Josephine Reynaert in RAB-PB4, nr. 900.

⁷⁷ *'Or il résulte de nos informations que la susdite D^{lle} Reynaert Josephine n'enseigne nullement cette branche, même qu'elle n'entre jamais à l'école, mais que sa soeur Reynaert Marie âgée de 15 ans passant sur la liste de présence comme élève, enseigne à ses condisciples l'ouvrages manuel...'* GB. aan gouverneur, 20/08/1885, herhaald op 21/09: *'Lors de sa visite du 18 août dernier, M. l'Inspecteur cantonal a constaté que les travaux manuels étaient enseignés par la d^{lle} Reynaert, Josephine, l'ancienne maîtresse d'ouvrage, mais il résulte des déclarations de l'instituteur que sa fille Maria à [sic] également donné cet enseignement dans le passé...'* Hoofdinspecteur aan gouverneur, 07/09/1885.

Zelfs de hoofdinspecteur vond dat ze voor die tussenperiode geen recht had op een wedde, *'cette personne ayant donné ce cours sans mandat régulier'*⁷⁸. Josephine Reynaert overleed ongehuwd in Brugge op 19 februari 1929. Al had ze in het officieel onderwijs gestaan, haar bidprentje vermeldt dat ze *'godvruchtig in de Heer ontsliep, versterkt door de genademiddelen van onze Moeder de H. Kerk'*, en dat ze *'rechtschapen en godvrezend was en lid van verschillende confreriën'*.

Joseph Reynaert bleef hoofdonderwijzer na de schoolstrijd, tot eind 1892. Ook hij *'ontsliep godvruchtig in den Heer'* in Sint-Kruis op 2 november 1894, als echtgenoot van Mathilde Detollenaere en lid van het Broederschap van den H. Joseph.

Hulponderwijzer Emile De Jonckheere werd op 1 november 1884 ter beschikking gesteld. Zijn wachtgeld bedroeg 1050 fr. (zijn vorige wedde bedroeg 1200 fr., zonder 100 fr. voor godsdienstonderwijs). Hij stierf als lid van enkele godvruchtige broedersschappen.

De meisjesschool in het centrum en de Gelukzalige Berchmansschool voor jongens werden door de gemeenteraad op 25 februari 1885 aangenomen⁷⁹; dit punt stond al op 15 december op de agenda, maar werd toen - zonder opgave van redenen - verdaagd. De jongensschool werd eerst aangenomen op naam van hoofdonderwijzer August Gyselynck, in de loop van 1886 op naam van Jules Ernest Huyghebaert.

De Sint-Aloysiuschool, d.i. de kosteloze jongensschool, en de gemengde wijk-school op het Herenveld bleven vrije scholen.

Ernest Huyghebaert (repro Elie Delameillieure).

In november 1884 werd in de meisjesschool in het centrum les gegeven door Hortensia Kerkhofs (°Lichtervelde 27/08/1841), Maria Labens (°Beveren-Roeselare 24/05/1850), Valeria Cools (°Brugge 7/09/1853) en kort erna ook door Colette Roelens; geen van allen was gediplomeerd.

Op 30 juni 1885 zaten in de gemeenteschool 8 jongens en 11 meisjes, in de aangenomen jongensschool van Gyselynck 130, vooral betalende, leerlingen en in de aangenomen meisjesschool 160 leerlingen⁸⁰. In de twee kloosterscholen zaten op 31 de-

⁷⁸ Hoofdinspecteur Brouwers aan gouverneur, 25/071885.

⁷⁹ Het was de betalende jongensschool, en niet de kosteloze jongensschool zoals ik schreef in: LERMYTE, *Ziel*, p. 245, die werd aangenomen.

cember 1887 383 leerlingen: 172 meisjes in de aangenomen school en 211 kinderen in de vrije (wijk)school⁸¹.

Gegevens over de twee vrije scholen vonden we niet terug.

Na de schoolstrijd stegen de schooluitgaven nog veel forser dan in de voorbije periode. In 1886 waren de schooluitgaven zelfs verdubbeld in vergelijking met 1878. In 1885 werd 6750,14 fr. uitgegeven en het jaar daarop 8653,47 frank. De grote stijging kwam omdat er nu scholen werden aangenomen; vóór de schoolstrijd had Lichtervelde geen aangenomen scholen. Meteen is dit het bewijs dat het verzet tegen het gemeentelijk onderwijs tijdens de schoolstrijd niets met de kostprijs ervan had te maken.

4 Epiloog

Op 24 november 1892 maakte het schepencollege bekend *'dat de gemeente Raad bij beraadslaging van heden 24 November, de toelating heeft gevraagd aan de bevoegde overheid, van de eenige gemeenteschool thans alhier bestaande te mogen afschaffen'*. Gezinshoofden werden verzocht binnen de acht dagen *'hunne aanmerkingen of bezwaren schriftelijk in te dienen aan het schepenkollegie'*⁸². Op dat moment ging Joseph Reynaert met pensioen. De kantonnale inspecteur was het daarmee niet eens, vooral op basis van het aantal jongeren in de gemeente. Eind 1891 telde de gemeente 3214 mannen, waarvan - à rato van 15 procent - zowat 482 mannelijke scholieren. De aangenomen Gelukzalige Berchmansschool van Huyghebaert telde in 1892 130 leerlingen en kon er maximaal zo'n 150 à 170 bevatten. Waar moesten de resterende 330 à 350 jongens dan school lopen? De inspecteur gaf zelf het antwoord:

*'Deze kinderen ontvangen het onderwijs in scholen bestuurd door religieusen. Ik wil gelooven, Mijne Heeren, dat deze scholen teenemaal onberispelijk zijn en eene voldoende opleiding geven; er valt echter te bemerken dat de vrouwen over het algemeen geene genoegzame gemoedssterkte bezitten voor de opvoeding van knechten boven den ouderdom van 9 à 10 jaren. En dat het thans opwassend geslacht met karaktersterkte en wijskracht zal moeten gewapend zijn om te wederstaan aan den invloed der verderfelijke leeringen, die immer meer veld winnen, bewijzen maar al te zeer de gebeurtenissen waarvan wij dagelijks getuige zijn'*⁸³.

Misschien omdat de kantonnale inspecteur ook aantoonde dat het gemeentebestuur financieel geen goede zaak deed aan de afschaffing van de gemeenteschool, of omdat de overheid niet wilde weten van die afschaffing, kwam het tot een andere oplossing.

⁸⁰ RAB-PB4, nr. 906, GB. aan gouverneur, 21/09/1885, met de staten ondertekend door de respectieve hoofdonderwijzers.

⁸¹ GAL, Cijfers verstrekt door overste Melanie Poodts.

⁸² In GAL.

⁸³ GAL, Kantonnaal inspecteur Maas aan gemeentebestuur en -raad, 17/12/1892.

Met instemming van de deken en de directeur van de normaalschool in Torhout kwam het tot een soort fusie tussen de gemeentelijke jongensschool en de vrije Gelukzalige Berchmansschool, die elk een betalende en een kosteloze afdeling zouden tellen. In het akkoord werd voorzien dat de kinderen die naar de jongensschool van de zusters gingen dat lokaal zouden verlaten en dat twee nieuwe gediplomeerde onderwijzers in dienst zouden worden genomen⁸⁴. In 1921 zouden de twee katholieke jongensscholen - de betalende en de kosteloze - met de gemeenteschool fuseren⁸⁵. Ernest Huyghebaert werd hoofdonderwijzer.

Heemkundige kring Karel Van de Poele

⁸⁴ GAL, eensluitend afschrift gemaakt door de kantonnale inspecteur van het *Ontwerp* s.d.

⁸⁵ LESCOUHIER, a.w., p. 445.

Bericht
Het collegie van Burgemeester &
Schepenen van Lichterweldde:

Overwegende de groote Sacrificien die
de Gemeente met behulp van het Gouverne-
ment & de Provincie, tot het bouwen van een
Primaire School alhier gedaan heeft;
Overwegende dat de Gemeente Onderwijzer
het vertrouwen & de achting der ingezetenen ster-
volle verdient, en als een deugdzaam en erwa-
renden Onderwijzer gekend is.

Willands ook krachtvaardiglyk dit
gesticht uit al zyne pogingen ondersteunen
heeft besloten:

Er om op te roepen tot alle welverkennde
vrienden, als bevoegde Gemeente, ten einde hunne
kinderen van het mannelijk geslacht naar
de Gemeente school te zenden, alwaar zy allen
eene goede opvoeding bekomen kunnen, en alwaar
hem ook, al de vakken van het Onderwijs,
ja zelfs dit der Christelyke Leerling zeer
grondig, aangeleerd worden.

Gedaan in Littering te Lichterweldde,
den 2 Julij 1800 negen & zeventig.

Von het Collegie:

Op Bevel:
Secretaris,
G. Myffels

De Burgemeester,
P. Kerkhofs

Bijlage 1: De originele tekst van de oproep om de kinderen naar de gemeenteschool te sturen ge-
steund door burgemeester Kerkhofs en schepen Goddyn.

Kosteloze leerlingen (41)	Betalende Leerlingen (23)
Laagste Klas	
Victor Desloovere Alidor Desloovere Oscar Vanherrewege Gustaaf Lansens Hendrik Debusschere Eduard Debusschere Alfons Dedeayne Richard Poortmans Henri Bultiaux Charles Dejaeghere Alfons Vanwynsberghe Gustaaf Debleu Evarist Debacker Alfons Vandenabeele Aloïs Deman Alberic Delecluyse Hektor Muylle Hendrik Robbe Louis Robbe Julius Robbe Pierre Mortier Désiré Mortier Charles Deschryvere	Marie Rosiers Estelle Rosiers Sylvain Rosiers Marguerite Milleville Julius D'Heedene Pol D'Heedene Julie Delafontaine Albert Delafontaine Victor Vanherrewege Pierre Vanherrewege Oscara Vanherrewege Mathilde Vanherrewege Marie Vanherrewege Maurice Pollin Auguste Vanderplaetse Cyriel Verbrugge Eugène D'Hennin Valère Thibau Léon Thibau Hilaire Delafontaine Marie Vanboxtaele Louise Vanboxtaele Mathilde Vanboxtaele
Middelste Klas	
Hendrik Dejaeghere Eduard Dejaeghere Gentiel Debleu Hendrik Dedeayne Jozef Coucke Jordaan Lesy Felix Bultiaux Julius Petipas Felix Cool Hektor Cool	
Hoogste Klasse	
Victor Delecluyse Felix Maelbrancke Edmond Vergote Victor Hoornaert Polydor Cool Victor Vanherrewege Pierre Vanherrewege Emiel Mortier	

Bijlage 2: Lijst van de leerlingen in de gemeenteschool anno 1881 (bron: Gemeentelijk Archief, gemeenterekeningen)

KIEZERS VAN LICHTERVELDE !

Op Zondag, 6 Februarij, heeft de heer Burgemeester Kerkhofs, aan 't publiek, over de gemeentezaken gesproken.

Daar hij van den gemeenteraad daartoe geene zending ontvangen had, de raad had belang in de gedeelte der gedane aanspraak te vragen; daarom is er, door vier leden, krachtens Art. 62 der gemeentewet, eene bijeenroeping gevraagd geweest op 11 Februarij 1881, om over deze zaak te handelen.

Vermits de heer Burgemeester in die vergadering niet is gekomen noch eenig schrift dit betreffende had gelaten, moest er natuurlijk bestaigd worden dat zijne handelwijs kwaadwillig was. Om dan aan de lastenbetalers de zaak van 't Onderwijs, die zoo 't schijnt, bijzonderlijk, 't voorwerp zijner aanspraak is geweest, grondig te doen kennen; dus te doen zien wie de belangen der gemeente gade slaat of ze verwaarloosd en te dien gevolge alle verantwoordelijkheid op deze te doen wegen, werd er besloten van een verslag deswege te doen drukken en aan al de stemmers der gemeente te zenden.

Uit kracht dezer beslissing dan wordt het volgende U medegedeeld:

Bij briefe van den heer Gouverneur van 3de 1878, werd de vergrooting der gemeenteschool, om het groot getal kinderen, voorgesteld. De gemeenteraad (beraadslaging van 12 Maart 1879) doet aanmerken dat bijaldien de schoolwet, die alsdan in project was, verwezenlijkt wierd, 't getal leerlingen ongetwijfeld verminderen zou. Te dien gevolge nam hij het besluit, met eenparigheid van stemmen, te wachten van in eenige vergrooting toestemmen tot dat verdere onderverinding zou geleerd hebben wat er te doen stond.

Twee nieuwe briefe van den heer Gouverneur, te weten: van 11 en van 23 April 1879, drongen op nieuw aan tot vergrooten der gemeenteschool met bedreiging van van ambtswege te bouwen zoo de gemeenteraad het niet toestond.

De nuttelosheid meer en meer besatigende, en niettegenstaande alle bedreigingen, besloot de gemeenteraad, op 24 April 1879, zich te houden aan zijne vorige deliberatie.

Er is hier aan te merken dat, alhoewel, zoo als vorige deliberatie meldt, de onnoodigheid eenpariglijk was erkend, Kerkhofs, Goddyn, De Wulf en Vanderhaeghe, om de aanhoudendheid van den heer Gouverneur, voor de vergrooting stemden!!!!

Sedert zijn geene briefe meer nopens deze vermeerdering gekomen; dus zoo is dit ondergebleven. Doch daarop volgde wat ergers: eene mixteschool, 't is te zeggen eene school waar meisjes en knechtjes te samen worden geleerd, wierd door den heer Gouverneur voorgedragen, in afwachting dat er eene meisjesschool zou kunnen gebouwen worden.

De raad deed ook de nuttelosheid aanzien (beraadslaging van 2de X^{br} 1879) dewijl de meisjes, zoo arm als rijk, in 't klooster een voldoende onderwijs kunnen bekomen, en dat dit niets aan de gemeente kost; dus verwierp de raad dezen voorstel met meerderheid van stemmen.

Daarop nieuwe aandringingen van den heer Gouverneur, gevolgd van nieuwe verwerpingen door den gemeenteraad (Zitting van 7 April 1880).

Eindelinge wierd er, in zitting van 4 Mei 1880, aan den raad mededeeling gegeven van eenen brief van den heer Gouverneur, (10 April 1880) waarin vermeldt was dat, bij ministerieel besluit, de mixteschool moest ingericht worden! daarbij nogmaals aandringen tot 't bouwen eener meisjesschool met bewaarschool er bij.

Nu dat deze zaak meer en meer belangrijk wierd, besloot de raad er niet meer over te beramen zoo lang als al de leden niet tegenwoordig waren (Kerkhofs en Goddyn waren afwezig).

In zitting van 1 Juli en 23 Juli 1880, wierd de zaak om de zelfde reden verschoven.

Eene nieuwe bijeenroeping had plaats op 27 Augusti 1880, zonder de schoolzaak op het dagorde te brengen! Ditmaal waren al de leden tegenwoordig!! Om die reden wierd zij dringend op 't dagorde gebracht. Voor allee over het principie te handelen dewijl er reeds enige meisjes in de gemeenteschool waren. Wierd er gevraagd door wiens bemachting zij waren aanveerd geworden. De heer Burgemeester antwoordde dat noch hij noch het Schepencollegie geene bemachting verleend hadden; er bijvoegende, dat de hoofdonderwijzer dit uit eigen beweging zal gedaan hebben. Daar de hoofdonderwijzer dit recht nooit hebben kan, en om eene daarstelling, die aan de gemeente zoo schadelijk zou kunnen wezen, zoo veel mogelijk tegen te werken, wierd te voorstel gedaan van door den raad verbod te geven van meisjes in de gemeenteschool te leeren. Toen de stemming moest aanvang nemen verliet de heer Burgemeester de zaal! te dien gevolge moest de zitting opgeschort worden.

Aanstonds wierd er, door vier leden van den raad, eene nieuwe bijeenroeping gevraagd op 31 Augusti om over deze zoo belangrijke zaak te handelen. Alsdan waren er maar 6 leden aanwezig. Om de onvoorzichtigheid, de stemming wegens het **inrichten en bouwen** eener meisjesschool wierd nog eens verschoven; doch om eene daarstelling niet te laten verouderen, wierd een besluit genomen waarbij er verbod was gedaan van meisjes in de gemeenteschool te leeren.

De heer Burgemeester riep den raad bijeen op 7de 1880! doch nog eens de schoolzaak was op het dagorde niet!! Daar de raad voltallig was wierd zij wederom tegen wil en dank van den heer Burgemeester, op 't dagorde gebracht; dus hij moest op nieuw de zitting verlaten of de stemming aanvangen: hij koos het laatste! zoo wierd het inrichten en bouwen eener gemeentefemijsschool verworpen met 9 stemmen en 2 onthoudingen: Kerkhofs en Goddyn.

In eene opvolgende zitting (8de 1880) wierd er hij 't aanvangen gevraagd hoe het met de meisjesschool stond. Daar de heer Burgemeester verklaarde dat er geene verandering was en dat hij weigerde de beslissing van den raad van 31 Augusti uittevoeren, 't is te zeggen de meisjesschool te doen staken, nam de raad het besluit van over geene zaken meer te beramen zoo lang als zijne beslissing van 31 Augusti niet uitgevoerd was.

Dit moest natuurlijk een zeker middel zijn om, bijaldien de raad in zijn recht was, de uitvoering te verhaasten; of in het tegenstrijdig geval zijne beslissing door Koninglijk besluit te doen verbreken.

Niettegenstaande de bovenstaande beraming, werd de raad op 28 X^{br} bijeengeroepen om over eene geheele reeks zaken te handelen. Dit gaf gelegenheid tot nieuwe ondervragingen. Daar de staat van zaken dezelfde gebleven was, vernieuwde de raad zijn vorig besluit. Om de zaak te verhaasten wierd de beraadslaging in aanhoudende zitting opgemaakt en getekend om anstonds aan d'hooger overheid te zenden.

In plaats dan, zooals er verwacht was, van dit aanleiding te geven tot uitvoering of tot verbreking, er wierd aan de raad, in zitting van 21 Januarij 1881, mededeeling gegeven, van eenen brief van den heer Gouverneur waarin hij dreigde gebruik te maken van Art. 88 der gemeentewet, 't is te zeggen ten **Persoonlijken** koste van den raad eenen **Speelken Commis-**

saris te zonden om de gemeentezaken af te doen!!! Daar dit niet kwam bevestigen dat de raad het recht niet had de gemeentefemijsschool te doen staken, wierd er, niettegenstaande bovengemelde bedreigingen, nogmaals besloten van over geene zaken meer te beramen zoolang als de beslissing van 31 Augusti niet uitgevoerd was.

Wat nu 'tgevolg daarvan gaat wezen! dit is een raadsel. Doch, 't zij hoe het wezen mag, de heer Burgemeester, al kwam hij veelmaal aan 't publiek spreken, zal toch niet kunnen bewijzen dat de meerderheid van den raad, de belangen der gemeente verwaarloost om aan d'hooger overheid te behagen.

Op bevel:	Namens de gemeenteraad:
De Secretaris,	De Schepen,
(get.) WYFFELS.	(get.) FARASYN.

NOTA:

Volgens hooren zeggen, heeft de heer Burgemeester ook, om zijn bestier te verbloemen en op het vorige eenen blaas te werpen, nog gesproken van den opleg, het verleden jaar gedaan, van eene som van 4000 franks, en van eene rekening voor 't maken van plans en devis van 't hospitaal.

Wat de eerste zaak betreft, het zijn alleenlijk de onnoozelaars die hij daardoor zou kunnen verdoelen; want alwie een weinig gang van zaken kent moet weten dat zulke zaken in de begroting zijn vermeld; dus door den raad worden vastgesteld.

Nu de tweede zaak! Zoo iedereen weet, om den gedurigen heerschenden typhus, wierd over eenige jaren de noodzakelijkheid erkend van bij het Oudenmanhuis enige ziekenzalen te bouwen. Plans en devis zijn natuurlijk het eerste werk. Door het verbeteren van den gezondheidstaat en omdat de bevoegde overheid de bouwingen te kostelijk wilde brengen, is de zaak voor het oogenblik ondergebleven. Dat dan de bouwmeester voor zijn gedaan werk betaling eischt, niets is redelijker zelfs nog, wanneer er overdravenheid zou bestaan, niets zou daar van ten laste van het voormalig bestier kunnen geleid worden.

Integendeel het is Kerkhofs, als Burgemeester, die in staat is de zaak door Complaiante mannen te doen onderzoeken en de betaling der overdravenheid te weigeren.

Bijlage 3: Pamflet uitgegeven door de katholieke meerderheid tegen burgemeester Xavier Kerkhofs (1881).